БІБЛІОТЕКА „ЗАПИСОК ЧИНУ СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛ“.
Ч. 3.

Проф. Іван Огієнко

Український наголос на початку XVII-го віку

2

Накладом Видавництва ЧСВВ. у Жовкві — 1926

БІБЛІОТЕКА „ЗАПИСОК ЧИНУ СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛ“.
Ч. 3.

проф. Іван Огієнко

Український наголос на початку XVII-го віку

24.396.
Львів. Бібліотека
А... УРСР

Накладом Видавництва ЧСВВ. у Жовкві 1926

Ш141.4-021

Всі права зберігається

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 4385

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

24.3.96.
Львів. Бібліотека АН. УРСР

I.

Стрятинський Служебник 1604 р. і значіння його наголосів

НАГОЛОС (акцент) в житті кожної мови відіграє дуже велику й помітну ролю. Під його впливом відбуваються в мові значні зміни, які спостерігаємо на кожному кроці життя мови, особливо в фонетиці її. Звідсі ясно, чому вчені мовознавці так пильно досліджують історію наголосу.

На жаль, український наголос досліджений ще надзвичайно мало, а дослідів з історії нашого наголосу ми не маємо й зовсім, коли не рахувати одної праці автора цеї статті[1]. Не зібрано навіть відомостей про ті джерела, звідки можна досліджувати наш наголос. Навіть більше того, — не відомо, що власне рахувати українським наголосом і з якими методами приступати до його вивчення.

В своїй праці: „Наголос, яко метод означення місця виходу стародрукованих книжок“, я показав, що вже в XVI-ім віці, на час заведення на Україні друкарень, була певна система українського наголосу, відмінна від наголосу російського. Ця особлива система нашого наголосу дає дослідникові повну можність відразу сказати, яка саме памятка перед нами — українська чи російська. В праці своїй я подав також і частину історичного матеріялу, з XVI-го віку починаючи, але подав його небагато, бо в тій праці не сам наголос був для мене головною ціллю.

Зазначу тут, що численні українські стародруки — це найцінніще джерело для вивчення історії нашого літературного наголосу, з XVI-го

[1] Моя стаття: „Наголос яко метод означення місця виходу стародрукованих книжок. Замітки з історії наголосу на послугах палеотипії“; див. „Записки Наукового Товариства“, Львів, 1925 р. т. 136-137 ст. 197-224. Перед цим деякий матеріял для вивчення історії українського наголосу я подав в праці своїй: „Курсъ украинскаго языка“, Київ, вид. 2, 1918 р.

віку починаючи. Рукописи дуже часто наголосів не мають, тоді як друковані книжки мають зазначений наголос постійно. Через те, що наші українські книжки частенько передруковувалися й на Москві, це дає нам змогу рівняти наш наголос з російським, бо в Москві постійно, передруковуючи ту чи іншу нашу книжку, наголос ставили по своїому і постійно дуже пильно дбали, щоби він відповідав тодішній московській вимові.

В цій своїй праці я хочу проаналізувати наголос одної української памятки, а власне — Служебника 1604 року, видрукуваного в Стрятині в Галичині. Не вдаючися в докладний аналіз наголосів цеї памятки і в пояснення тих чи інших наголосів, я ставлю собі за головніще завдання — дати нашим вченим дослідникам мови бодай новий матеріял для вивчення історії українського наголосу.

Служебник вийшов у світ 22 січня 1604 року. Щоб приготовити добрий текст, єпископ львівський Гедеон Балабан, душа й ініціятор Стрятинської друкарні, зібрав декільки рукописів і з них склав свій остаточний текст. Про це сам єп. Балабан так росповідає в передмові до Служебника: „ѿ дрéвнихъ ѿпáсно имѣющихсѧ звѹ́дъ стѧжáвши, прилéжно йзслѣдúвше и йспрáвивше, вáшей брáтской лю́бви йздалéмъ“ (л. 3). В Стрятині, родиннім маєткові Хведора Балабана, племенника Гедеонового, на кошти мецената-господаря заснована була не тільки друкарня, але й школа при ній. При цій школі було декільки вчителів, і ось вони, разом з єпископом Гедеоном, і заходилися складати доброго текста для Служебника, бо такого в той час ще не було. В руках „справщиків“ було декільки текстів, а в основу, здається, ліг якийсь такий текст, що був написаний чи не в Росії і мав московські наголоси.

Гурток вчених, що ходив коло видання Служебника, ясно здавав собі справу з того, що Українська Церква в своїому вжиткові має окрему самостійну вимову церковних текстів і що цю вимову треба затримувати; такого розуміння не було, скажемо, у друкаря Івана Хведоровича, що друкував в Заблудові, Львові та Острозі церковні книжки з московським наголосом; московські наголоси, скажемо, Апостола львівського 1574 року не прищепилися на нашій землі й лишилися самітними; певне, вони занадто вражали українське вухо новизною, бо вже року 1639-го, видаючи Апостола вдруге, друкар Михайло Сльозка вибрав собі для друку зовсім інший текст, дуже відмінний від тексту Апостола 1574 р., і в своїм виданні поставив наголоси скрізь українські[1].

Поклавши в основу Служебника 1604 р. текст з московськими наголосами, вчені стрятинські правщики проте пильно виправили наголоси

[1] Про наголос Апостолів Хведорівського 1564-1574 р., Соболівського київського 1630 р. та Сльозчиного 1639 р. я готую окрему працю.

на українські, за чим доглядав певне й відомий друкар Памво Беринда, що управляв тоді стрятинською друкарнею. Але не дивлячись на пильність справщиків та коректора, не всі московські наголоси перероблено на українські, — частина їх таки лишилася, і тому в Служебникові 1604 року поруч з переважаючими українськими наголосами знаходимо часом і наголоси московські.

Служебник 1604-го року — це перший друкований Служебник з українськими наголосами. Система наголосів цього Служебника надзвичайно цікава, — справщики подали тут ту систему наголосів, яка в той час панувала в церковному вжиткові на Україні; а беручи на увагу велику консервативність церковної вимови, треба думати, що в цій памятці перед нами вимова перших віків християнства на Україні, може ще віку десь XII-XIII, а то й давніше. Говорю так на тій основі, що, докладно проаналізувавши Новий Завіт митр. Олексія з половини XIV-го віку[1], я прийшов до висновку, що в цій памятці лежить в головній основі своїй той самий наголос, який знаходимо в церковних московських книжках і в XX-ім віці, геб-то — більше як за пять віків московський наголос змінився не так вже багато[2]. Через те думаю, знаходячи вже в XVI віці цілком відмінний український наголос, що до певної міри він був таким самим і в віці XI-XII-м.

По-друге, наш Служебник 1604 р. ліг в основу дальших видань Служебників на Україні; так, київські видання 1620 і 1629-го років мають цілком ті самі наголоси, як і Служебник стрятинський. Наголоси стрятинського Служебника через ці видання широко розійшлися скрізь по Україні, а цим самим вони вповні заслуговують особливого досліду.

Накінець, огляд наголосів Служебника 1604 року не буде зайвим також і при відновленні нашої колишньої церковної вимови, бо в теперішній час вимова московська панує по всіх східних церквах, навіть в Галичині та Буковині. Московські наголоси поширилися головно з кінця XVIII-го віку, але тепер давно вже пора вернутися до своїх власних наголосів і до своєї церковної вимови.

На наголоси Служебника 1604 р. звернув був увагу ще дослідник цеї книжки П. Гильтебрандт, який писав: „Ударенія (в Служебнику), дѣйствительно, смущаютъ иногда своею неожиданностью, необычностью; но послѣдовательность ихъ въ цѣломъ рядѣ однородныхъ случаевъ заставляетъ не спѣшить съ обвиненіемъ въ типографскомъ недосмотрѣ. Здѣсь слѣ-

[1] Новый Завѣтъ Господа нашего Іисуса Христа. Трудъ святителя Алексія, митрополита Московскаго и всея Руси. Фототипическое изданіе Леонтія, митрополита Московскаго. М. 1892 р.

[2] Про наголоси Нового Завіту митр. Олексія готую окрему працю.

дуеть вообще замѣтить, что ударенія въ церковно-славянской письменности и печати, старой и современной, ждутъ своего наблюдателя и изслѣдователя: только тогда могутъ открыться непослѣдовательность и ошибочность въ иныхъ случаяхъ[1]". Цілком правдива замітка, тільки Гильтебрант не уявляв собі, що „малороссійское нарѣчіе" — то окрема мова, яка вже споконвіку мала свій окремий наголос.

II.

Значки для означення місця наголосу

В словянській письменности дуже рано виробилася особлива система значків для означення місця наголосу. Систему цю перейнято впрост з грецьких рукописів, а пізніше її підновлено та пристосовано до місцевих словянських умов. Найповніше система наголосних значків склалася в південних словян, власне у сербів, і вже від них вона розійшлася до всіх тих народів, що вживали кирилиці. Від південних словян перейняли всі значки наголосу й ми, українці.

В українській літературі нема ще докладного опису наголосних надрядкових значків, а тому я хоч коротенько роскажу тут про систему їх в Служебнику 1604 р. Ця сама система панує й по всіх наших стародруках; звичайно, до друкованих книжок її перенесено з рукописної традиції.

Найчастіші значки для означення місця наголосу два: 1) оксія, ѻ҃ксі́а, *ὀξεῖα προσῳδία*, accentus acutus, або гострий наголос, маленька рисочка з нахилом зправа наліво: ´; цього значка ставлять на всіх наголошених складах, за винятком кінцевого голосного, напр. в Служебнику 1604 р. ст. 3: по є҆ди́номѫ, та́же, дїа́конъ, ти́химъ, гла́сомъ, і҆ере́й, а҆ми́нь, начина́ютъ, ти́хо, сію і т. п. 2) Другий значок — варія, варі́а, *βαρεῖα προσῳδία*, accentus gravis, тупий наголос, маленька рисочка з нахилом зліва направо: `; цього значка ставлять тільки на кінцевім наголошенім голоснім, напр.: что҆ ѡ҆ кого҆ 1, въ҆не́гда҆ 2, къ себѣҀ 3, твое҆ 3, ниже҆ помяниҀ 4, и҆зба́виҀ 4, твоиҀ 4, и҆мѧҀ 4, ѿ҆връзиҀ 5, е҆сиҀ 5, ѻ҃цѣ́стиҀ 5, твоюҀ 6, съ҆връшиҀ 6 і т. п. Це два найголовніші значки для означення місця наголосу, їх звичайно пильно дотримують, напр.: живота҆ на́шего 280, твое҆ чре́во 311, ко́лю твоюҀ 364, лю҆ди своиҀ 402 і т. п., а якісь відхилення від цього — це коректурні помилки.

Крім цих двох головних значків є́сть ще й третій значок, кама́ра, *καμάρα, περισπωμένη προσῳδία*, accentus circumflexus, — півкружок рогами вниз: ᷽; значка цього перейнято також з грецького письменства і вживано в нас без якоїсь певної системи. В Служебнику 1604 р. (як і в інших старо-

[1] Русская Историческая Библіотека, Спб. 1903 р. т. XIX, примітки, ст. 12.

друках) камори вживається в таких випадках: 1) Найчастіще — на односкладових словах, особливо в займенниках, при чому ˆ ставиться або на голоснім або на сусіднім приголоснім: по̂ 4. 25. 40. 90, но̂ 149. 176. 268. 271, ко̂ 4. 5. 8. 264. 269, бо̂ 97. 144. 191. 268, бо̂ 7. 10, бѣ̂ 45, да̂ 85. 166. 270. 98. 99. 100, здѣ̂ 66. 266. 267, мо̂и, мо̂й 5. 10. 38. 192. 270, мо̂м, мо̂м 6. 8. 10. 11. 14. 57. 119. 158. 181. 270. 306, мо̂ю 321, то̂й 8. 11. 51. 87. 97. 100. 191. 265. 281, то̂м, то̂м 57. 110. 343. 145, то̂ю 79. 148, мо̂ѣ, мнѣ 56. 129. 228. 403, тебѣ̂ 144, себѣ̂ 274, со̂м 10, вс̂ем, вс̂ем 7. 145. 322, кто̂, кто̂: 21. 40. 85. 285, никто̂ 108. 110, то̂ 86. 108. 109, что̂ 304, се̂ 41. 49. 198, вс̂и 42, ны̂, ны̂ 52. 87, же̂ 96, тѣ̂ 99, тоу̂ 318, ни̂ 329, ниже̂ 331, при̂ 358, пре̂дъ 274, что̂ 557, моудо̂у 279, двѣ̂рь 378, двѣ̂ри 282, двѣ̂рем 328 і др. 2) В окремих словах та формах, напр.: нинѣ̂, и̂мам̂ — сотні раз, див. в Словнику, словесо̂ 559, телесо̂ 91. 250, чюдесо̂ 285. 360, е̂тво̂ 348, рождествъ̂ 221, добръ̂ 282, е̂сй̂ 278. 290. 291. 292. 293, ѿставй̂ 333, призрй̂ 278, прiймй̂ 277, присѣтй̂ 278 і т. п. Всі зазначені тут слова (переважно з наголосом на кінці) часто вживаються й зо значками ` або ´.

В середині слів та на початку їх зам. ´ не ставиться ˆ, але тоді ставлять ˘ — того ж півкруга, але рогами догори, цеб-то перевернуту камору. Ставлять цього значка в таких випадках: 1) Над є в словах моѣ̆го, твоѣ̆го, своѣ̆го, моѣ̆м, твоѣ̆м, своѣ̆м, моѣ̆мѕ, твоѣ̆мѕ, своѣ̆мѕ, — див. ці слова в Словнику. 2) В окремих словах, напр.: пою̆ще 146, вопiю̆ще 146, пою̆тъ 87, о̆вча 61, я̆ремъ 257, о̆бщй̆ 48, настоя̆телю 435, силоя̆млю 426, множӑє 59, дӑти 40, дӑше 150, стоя̆ше 159, предстоя̆тъ 146, къпiѣ̆м' 5, прiѣ̆мъ 13, коѣ̆гождо 178, въ рай 53, прiйдетъ 82, таинство 60, вшйнство 66 і т. п. Звичайно, ці самі слова часто вживаються й з акутом, напр.: твоѣ́го, твоѣ́мѕ, моѣ́м, твоѣ́м і т. п., див. Словник.

Крім цих значків, єсть ще й пятий значок наголосу, а саме ˝, дві вертикальні лінії, з малим нахилом зліва направо, довжиною трохи більше від одного mm. Значка цього ставлять на голоснім наголошенім або на сусіднім приголоснім; його перейнято з південно-словянських рукописів і як там, вживається лише в окремих односкладових словах, а саме: 1) в числівниках: дв̋а 99. 108. 137. 153, дв̋ѣ 41. 185. 200, дв̋ою 185, дв̋ѣма 124, дв̿ѣма 99, три̋ 81; 2) в займенниках: ты̋ 4. 5. 46. 97, ты̋ 144. 178. 252. 261. 266. 322, ны̋ 102, ны̋ 304. 305, мы̋ 304, сво̋ 13; 3) в окремих односкладових словах та формах: здѣ̋ 27, зл̋е 155. 275, призр̋и 385 і т. п. Дуже рідко значок цей не стоїть над буквою, а лежить, цеб-то складається з двох горизонтальних ліній (в рукописах та стародруках південно-словянських такий значок надзвичайно частий), напр.: дв̿ѣма і т. п.

Це основні засади розставлення значків наголосу. З окремих подробиць зазначу ще такі:

1. Наголос в наших давніх рукописах та в перших стародруках звичайно ставиться не на всіх словах, а лише на більшій чи меншій частині їх; в Служебнику 1604 р. наголос зазначено на більшій частині слів, але все-таки значна частина їх лишилася й без зазначення наголосу.

2. На односкладових словах з традиції наголос звичайно ставиться, напр.: врáгъ 322, сáмъ 322 і т. п.

3. В південно-словянських рукописах та стародруках звичайно кінцева голосна в сполученнях -ыи, -їи, -ѥ, -имъ, -їмъ і др. має довгу варію, але не як наголос, а лише як зазначку кінця слова[1]. Відгуки цього зазначення кінця слова (але це не наголос) знаходимо і в нашому Служебникові, напр.: ѡ҃глашéнныи҃ 105. 108. 110, вѣ҃рнїи҃ 105. 108, въ сщ҃éнно дѣ́йствїи҃ 50. 76, мл҃твáмѝ прч҃тымъ 195, съхождшѥ̀ 13, съгрѣ́шшимъ 8, ѡ҃вцїѝ 81 і т. п.

4. Слова зложені часто мають два значки наголосу, на кожному слові, напр.: великолѣ́пое 480, великѡлѣ́пїю 290, к҃сѣдѣ́жи́телю 131, въсѣ́сты́мъ 463, добродѣ́ющихъ 169, ѥ̂диномышлéнїѥ 136, ѥ̂диносж́шна 139, Злáтоустаго 69, Кѡнстантíнаграда 215, мéждусѡ́бным 323, мнѝголѣ́тствоу́ютъ 420 і т. п.

5. В словах грецьких (переважно жидівського походження), згідно з грецьким правописом, часом ставлять варію (замість оксії) на конечнім голоснім навіть тоді, коли по ньому йде ще приголосна, напр.: а҃мѝнь (ἀμήν) 116, а҃литѡ̀нъ 258, а҃литѡ̀нѡ 212, савао҃́ѳъ 146. 289 (Σαβαὼθ), серафѝмъ 162, тупѝкъ 238, херувѝмъ 162. 272. 122, херувѝкъ 116. 122.

6. Виносна буква або титла звичайно закривають голосну, і тому, коли вона наголошена, наголосу на ній не ставиться, напр.: цр҃ю = цáрю 117, ст҃лище 121, породи҃х 3 пр., съдѣ́тельствова҃ 178, чт҃ное 189, мл҃твами 205, сподови҃ 263, лѡ̑скихъ 277 і т. п.

III.

Український наголос Служебника 1604 р.

В цім розділі я опишу коротенько наголос Служебника 1604 р., правильніше — лише більше помітні його явища. Не подаю тут повної системи українського наголосу цього Служебника, подаю головно ті випадки, які відріжняють наш наголос від наголосу російського; для вивчення цього останнього я проаналізував наголос московського Служебника 1656 року, і далі в Словнику скрізь рівняю його наголоси з наголосами

[1] Докладніще про це див. в моїй статті: „Наголос, яко метод означення місця виходу стародрукованих книжок“. Не похоже на те, щоб це було зазначення другорядного наголосу або довготи.

стрятинськими. Огляд українського наголосу Служебника 1604 р. подаю по частинах мови.

1. Речівник.

а. Мужеський рід.

§ 1. В давнім українськім наголосі кидається в вічі досить велике число слів, які мають наголос на кориннім голоснім звуці; значне число таких слів ще й тепер, особливо в західно-українських говорах (тут давній наголос зберігся чистіше й повніше), зберігає свій давній наголос, але частина їх цей наголос вже згубила. Такий накорінний наголос лишився в нашій мові ще з найдавнішого передісторичного часу, коли він був у нас надзвичайно поширеним; але частина подібних слів могла прийти до нас пізніше й від південних словян, власне — сербів, бо в сербських книжках з XIV-го віку такий наголос звичайний, а в живій сербській вимові цей накорінний наголос панує й тепер. При відміні слів наголос цей зостається на тому самому корінному складі. В нашім Служебнику з подібним наголосом маємо такі речівники мужеського роду: вéртепъ, въ вéртепѣ, въ вéртепѣхъ; врáгъ, врáга, мн. врáги, врáгωмъ; врáчъ, врáча, мн. врáчевъ; въ вѣки вѣкωмъ; грѣхъ, мн. грѣхωвъ, грѣхωмъ; дáръ, мн. дáры, дáрωвъ, дáрωмъ, ѻ̑ дáрѣхъ; звичайно конéцъ, але й кóнецъ, ѿ̑ кóнецъ до кóнецъ, кóнцемъ; лúстъ, лúста, въ лúстѣ; мéчъ, мéча; ѡ̑ннωплéменникъ; плóдъ, плóда, мн. плóды, плóдωвъ; пóстъ, пóста; поу́ть, поу́тѫ, по поу́ти; пѣвецъ, пѣвца, мн. пѣвци; пáтокъ; рáбъ, рáба, рáбѕ, рáкомъ, ѻ̑ рáбѣ, мн. рáби, рáбы, рáбωмъ; стоу́денецъ; твóрецъ, твóрца, твóрцѕ; тéлцѧ; сѫ́домъ; ѻ̑́гла; ѻ̑́ченикъ, ѻ̑́ченика, мн. ѻ̑́ченики, ѻ̑́ченикωмъ; чúны, чúнωвъ; ѿ̑ремъ[1]. Див. ще §§ 7, 19, 21, 24, 29.

§ 2. Коли слово (переважно односкладове) має приставку, то наголос на цій приставці частіше не буває, напр.: возглáсъ, по возглáсѣ, воздѣ́хъ, воздѣ́ха, съ воздѣ́хомъ, мн. воздѣ́хи, воздѣ́хωвъ, ѿпѣ́стъ, ѿпѣ́ста, ѿпѣ́стѕ, по ѿпѣ́стѣ, мн. ѿпѣ́сты, ѻ̑тро́къ, ѻ̑тро́ка, подвúгомъ, покро́вецъ, покро́вцемъ, промы́сломъ. Пор. § 8.

Але треба зазначити, що в українській мові з найдавнішого часу досить багато слів мають наголос таки на приставці, нпр.: прúказка, прúставка, зáпас, зáбавка, нáворот, нáклад і т. п. Ось тому майже по всіх українських стародруках знаходимо оці дві слові все з наголосом на приставці: зáконъ і нáродъ; в Служебнику 1604 р. маємо: зáконъ, зáкона, зáкономъ, нáродъ, нáрода, къ нáроднмъ.

[1] Де саме в Служебнику 1604 р. зазначене слово, див. далі в Словнику; там же подано в дужках коло слова й форму російську з московського Служебника 1656 року

§ 3. Оці речівникові закінчення мають на собі сталий наголос: *-áтель, -éнник, -анúн, -янúн, -úтель, óвник;* при відміні цих слів наголос зостається на тім самім складі, напр.: **въслѣдовáтелемъ, жертвéнникъ, дѣствéнника, римлянúнъ, къ римлянóмъ, защитúтель, ѿзбавúтель, ѿзбавúтелѧ, ѻчистúтель, ѹтѣшúтель, ѹтѣшúтелю, жертóвникъ, жертóвника, жертóвникѣ, жертóвникомъ.**

§ 4. Кличний відмінок часто має наголос на коріннім складі, напр.: **врáчѣ, рáю, цáрю;** пор. і теперішнє поширене в Галичині Хри́сте.

§ 5. Звичайно місцевий відмінок однини в словах односкладових має наголос на кінці слів, на *і* або *ý*, напр.: **въ рай, на часѣ,** але часом бачимо й відступлення від цього: **въ дóмоу, при чáсѣ.**

§ 6. Наголос окремих слів: **глаголъ, глаголá, глаголóмъ** — так постійно; **ѿ рáѧ, по рáдоу** й **по ряду, чáса, при чáсѣ, по чáсѣхъ, по чúнѣ** й **по чиноу.** Див. §§ 13, 18.

б. Жіночий рід.

§ 7. Як і в муж. роді (§ 1), маємо багато слів, що заховують ще свій давній накорінний наголос, напр.: **блоудница, блоудницы, блоудницоу, болѣзнь, болѣзни, болѣзнію, глáва, съ глáвы, глáвѣ, глáвою,** мн. **глáвы, гѣба, гѣбѣ, гѣбою, въ гоубѣ, коупѣль, любы, любовъ, любви, въ любви, мóлба, мóлбы, мóлбѣ, мóлбѣ, нѣжда, нѣжды, въ нѣждѣ, ѹвча, похвáла, сéдмицѣ** й **седмúцѣ, срéда, срéды, срéдоу, стрáна, стрáны, къ стрáнѣ, стрáноу, стрáною, ѻ стрáнѣ, стрáстемъ, сѫботѫ, трáпеза, трáпезы, трáпезѣ, трáпезѣ, трáпезою, на трáпезѣ, хвáла, хвáлы, хвáлѣ, чáстица, чáстицы, чáстицѣ, чáстїй, Θóмѣ.**

В сучасній живій українській мові багато з цих слів вимовляються так само. Див. §§ 1, 19, 21.

§ 8. Звичайно односкладові слова на **ѣ**, з'єднуючись з приставкою мають наголос на приставці, але в нас: **помóщъ, ѻ помóщи, похóть, похóтей, похѫ́ти.** Пор. § 2.

§ 9. Слова з закінченнями *-ота* або *-ина* не мають усталеного наголосу, напр. **къ высóтѣ, высóтѫ, мокрóтѫ, на прáвотѣ, ѿ рáботы** (**рáботà** — це звичайна в наших стародруках форма), **теплотà, теплотѣ, въ чúстотѣ, кончúны** й **кончúнѣ** (від **кончúнà**), **къ тишúнѣ.** Звичайно маємо в стародруках: **щедротà, щедроты, щедротáмъ, щедротáми;** крім цих форм в Служебнику маємо ще: **щéдроты, щедрóты, щéдротъ, щедрóтахъ.**

§ 10. Двохскладові речівники жін. роду з наголосом на кінці дуже часто в причиновім відмінку однини вже з глибокої давнини переносять наголос на корінний склад; крім звичайних прикладів, зазначу: **глáвѣ, звѣздѣ** і **звѣздоу, Θóмѣ** (але пор. § 7); **вонѧ** — **вóню,** але й **воню.**

§ 11. Односкладові (рідко — двоскладові) слова жіночого роду на ѣ в місцевім відмінку однини наголос мають звичайно на кінцевім і, напр.: в грязі, на печі, але в нас: въ но́щи (так часто в стародруках), въ лю́бви (пор. § 7).

§ 12. Відмінки давальний, орудний та місцевий множини слів жіночого роду звичайно затримують наголос свого називного відмінку однини: вонѧ — вонѧ́ми, щедротѣ — щедротѣ́мъ, щедроте́ми, моли́твамъ, моли́твами, слугѣ́ми. Але часто в цих відмінках наголос любить переходити й на флексію: церквѣ́мъ, въ церквѣ́хъ (тут аналогія до назив. мн. церкви); в українських стародруках дуже часто молитвѣ́ми.

§ 13. Наголос окремих слів: вечéрѣ, вечéри, заповѣ́дь, заповѣ́дéй і за́повѣдей, плащѣ́ницею, на полѣ́нѡщници, ходатѣ́ице. Див. §§ 6, 18.

в. Середній рід.

§ 14. Слова на *-а́ніе* (що походять від дієслів на *-ати*) постійно мають (по § 27) наголос на суфиксійнім *а*, напр.: възрадованѣ́є, въ возрадова́нїи, въслѣдова́нїи, йсповѣда́нѣє, йсповѣда́нїа, въ йсповѣда́нїи, послѣдова́нѣє, послѣдова́нїю, проповѣда́нїа, проповѣда́нїй, слыша́нїю, нарѣза́нїи. Див. §§ 27 28.

§ 15. Так само й слова на *-е́ніе* мають наголос постійно на *е*: благовѣщéнѣє, благовѣщéнїа, богоявлéнїа, въведéнїа, въздвижéнѣє, възнесéнѣє, прѣображéнѣє, слѫжéнѣє, срѣтéнѣє, срѣтéнїа, ѕпасéнѣє невѣдѣ́нїа, въ вѣдéнїи. В теперішній час в Галичині дуже поширений в цих випадках корінний наголос, але в Служебнику знаходжу тільки прóшенїа та слѫ́женѣє, поруч слѫжéнѣє. Пор. §§ 29 і 22.

§ 16. Слова на *-тіе* в українських стародруках постійно зберігають наголос свого дієслова, цеб-то мають його на кореннім складі; так і в Служебнику: бы́тѣє, бы́тїѧ, жи́тѣє, жи́тїѧ, въ жи́тїи, ѿ небы́тїа, пожи́тѣє.

§ 17. В теперішній час в західно-українських говорах слова на *-ство* часто вимовляють з наголосом на кінці: священство́; в нашім Служебнику маємо те саме: ѥ҃пїпства́, мнѡжества́, по мнѡжествѣ́, мнѡжество́мъ, въ мнѡжествѣ́. Але в більшости своїй слова на *-ство* звичайно зберігають наголос того слова, від якого повстали (речівник, прикметник або дієслово), напр.: вои́нство (від воинъ, звідсі давнє воинскїй) і раз — во҃и́ство (може через те, що над и виносна буква), въ гра́жданствѣ, дїа́конство, въ дѣ́ствѣ, ѥ҃пїскопство, мни́жество, по мни́жествѣ, мни́жествомъ, въ мни́жествѣ, та́йнство, чю́вства і др.

§ 18. Наголос окремих слів: дѣ́ло, дѣ́ломъ, мн. дѣ́ла (в львівських стародруках XVIII-го віку єсть вже й дѣлѣ́), дѣ́тей, жи́лище, жи́лища, пи́с-

мена A^3, прибѣжи́ще, приста́нищоу, з ра́мени, на соу́дищи й на соуди́щи, сѣмена, чю́деса й чюдеса̑. Див. §§ 6, 13.

Як то звичайно буває в українських стародруках, в нашім Служебнику маємо: безако́нїе (від за́конъ, § 2), безако́нїа, въ безако́нїи, и҃мѧ (моск. и҃мѧ), зъ и҃мени, мн. и҃мена, правѝло, правѝломъ (поруч: пра́виломъ), чѝсло, ко́пїе, съ ко́пїемъ (§§ 1, 7).

г. Слова без однини.

§ 19. Наголос деяких слів без однини держиться коріня: вра́та, вра́ты, две́рей, две́ремъ, две́рми, ѹ҃ста, ѹ҃стомъ, ѹ҃сты, ѕ҃снѣ, ѕ҃стнѣ, ѹ҃стна, ѕ҃стенъ, ѹ҃стнамъ, ѕ҃стны, въ ѕ҃стнахъ (також: ѕ҃стнѣ, ѕ҃стна́мъ ѹ҃стна́ми). Пор. § 1, 7, 21.

д. Наголос чужих слів.

§ 20. Наголос чужих слів, грецьких, видно хоч би з таких прикладів: а҃еръ, а҃мбонъ, на а҃мбонѣ, е҃кте́нїѧ, по е҃кте́нїи, е҃пїтрахи́ль, и҃кѡнѕ, и҃коною, ко и҃конѣ, и҃кѡнамъ, Іѡси́фъ (в стародруках буває й Іѡси́фъ), конда́къ, кѡндакѝ, конда́комъ, ктїтѡ́ры, о҆ ктїтѡ́рѣхъ, Маріа́, Маріѭ, Маріе́ю (але в стародруках звичайно Ма́рїа), ѡ҃лтаръ, о҆лтарѧ, о҆лтарѕ, въ о҆лтари, о҆ра́ръ, съ о҆ра́ремъ, ѡ҃санна̀, Пантелеи́мона, пети́ръ, пети́ра, проки́менъ, проки́менѕ, просфора̀, дв҃ѣ просфорѣ́, ѱалма̀, ѱса́лмѕ, ѱа́лмы, ѱалмѡ́въ, трѡпа́ремъ, тропарѣ́, тропа́рей, тѷпогра́фъ, фелѡ́нь, а҃ѳмїамъ, съ а҃ѳмїамомъ. Як бачимо, в вимові цих слів зберігається найчастіше наголос свого оригиналу.

2. Прикметник.

§ 21. Наголос окремих прикметників: бе҆зболѣзнены, благообразный, благообразно, равноѡ́бразна, благопослоу́шливаго, бж҃е́скаго, вели́й; де́снѧ де́сныѧ, де́снѣю, на де́сный, дне́вный, жи́вый за́конный (§ 2), за́конныѧ зе́мный, зе́мнаа, зе́мное, зе́мнаго, зе́мнымъ, зе́мныхъ, зе́мными, и҃зволи́вый, лю́дскихъ, ма́лый, ма́лаа ма́лыѧ і мала́го (від мали́й), ми́рскїй, ми́рскаа, невиди́мый, невиди́мыхъ (так звичайно в українських стародруках) і неви́димый, неви́димаго, нова́го (від нови́й) і но́ваго, но́щнаго, но́щноѕ, но́щныѧ, но́щнѣю, въ но́щнѣмъ, ѡ҃дре́наго, ѡ҃дре́нѣю, пло́тскими, по́лезныхъ (в укр. стародруках звичайно по́лезный) і поле́зному, поле́зныхъ, поле́знымъ, стра́шноѕ, свѣ҆тыхъ і соу҆вѣ҆тныхъ, о҆упокоѝвый, о҆упра́зднивый, чл҃колю́бивъ, че́стный, о҆ че́стнѣмъ, ѳѡ́миноу (пор. §§ 10, 7). Це звичайні й постійні в українських стародруках наголоси, які в живій мові існують ще й тепер.

§ 22. Прикметники на *-енний* все мають наголос над *е*: божествѣ́ннаѧ, божествѣ́нныѧ, божествѣ́ннѣю, божествѣ́нною, божествѣ́нныхъ, божествѣ́ннымъ, дх҃ствѣ́нна, ѡ҃хствѣ́ннѣ, хоч: прока́женнаго. Пор. §§ 29є і 15. Це жива українська вимова й сьогодні.

§ 23. Яскравою особливістю наголосу українських стародруків єсть те, що в них найвищий ступінь прикметників має наголос на ѣ: благочестивѣйшихъ, о̑ благочестивѣйшемъ, благороднѣйшимъ, вѣрнѣйшихъ (поруч: вѣрнѣйшихъ), пространнѣйши, славнѣйшею. Зазначу, що в мові російській найвищий ступінь звичайно зберігає наголос ступіня першого.

3. Числівник.

§ 24. Як і взагалі в українських стародруках, в нашім Служебнику маємо такі наголоси: е̑диноѝ, е̑диноѝ, по е̑диномѹ, на е̑динѣмъ, въ е̑диномъ, е̑динѣми, — це звичайні наголоси, взяті з живої мови — одно́, одна́, по одно́му, а поруч них тут маємо й літературні е̑ди́но, е̑ди́номъ; двѣма й двѣмѧ; дрѹгїй, дрѹгїа, дрѹгомѹ, дрѹгѹю; вторы́й, вторáа, вторóе, вторáго, второмѹ, второ́ю, по вторóмъ, по вторóй; о̑ба і о̑ба, обѡ̀, въ о̑бѡ́ихъ; трѡмѧ; шéстаа, шéстымъ, шéстою, въ шéстѣи; сéдмаа, сéдмою, въ сéдмѣй; о̑смый, о̑смою, въ о̑смѣй, двана́десѧтъ. Ці наголоси живі й сьогодні в українській мові.

4. Займенник.

§ 25. В займенниках скрізь знаходимо сучасний український наголос, а саме: моéго, твоéго, своéго, всéго, коéгождо, никóго (рідко: всегѡ̀, сегѡ̀), моéмѹ, твоéмѹ, своéмѹ, сéмѹ, всéмѹ, моéмѹ, твоéмѹ, своéмѹ, по всéмѹ, по сéмѹ (і по семѡ̀), самóмѹ; сáми, такóвомѹ, и̑ный, и̑наа, и̑ное, и̑номѹ, и̑ныхъ, и̑нѣхъ; сíмъ, сíе, сíю, сíи; тéбѣ й тебѣ.

§ 26. В живій українській мові з глибокої давнини займенники *мене́, тебе́, себе́, його́, її, йому́*, коли стоять по прийменниках, то переносять наголос з кінця на перший склад: на ме́не, в те́бе і т. д. Те саме бачимо і в нашім Служебнику, напр.: ѿ мéне, ѿ тéбе, ѿ нéго, ѿ нéмъ, и̑зъ нéмъ, к нéмѹ, къ сéбѣ. Рідко знаходимо тут ѿ менѣ, ѿ тебѣ, але це, певне, залишок від московського рукопису, як недогляд коректора.

5. Дієслово.

§ 27. В дієсловах на *-ати* суфикс *а* визначає здовженість, повторяємість та нескінченість дії, і тому наголос звичайно падає на це *а*, як характерну ознаку слова: дѣлáти, и̑сповѣдáтисѧ, назнамена́ти, плавáти, повѣдáти, призывáти, спасáти, сѣдáти, ѹ̑тѣшáти і т. п. При зміні цих і подібних дієслів наголос у всіх дієслівних формах або лишається на цим *а*, або лишається на тім же складі, коли нема *а*, напр.: а) и̑сповѣдѹю, вънизпослéтъ, знаменáетъ, и̑мáмы, припадáетъ, заповѣдá; б) imperat.: вънизпослѝ, низпослѝ, плавáй, препомшй, ѹ̑слышй (і ѹ̑слы́ши); в) знаменáмъ, прогнѣвáйсѧ, съпрѧтáвъ, показáвъ, заповѣдáвшихъ, плавáющихъ,

плава́ющимъ, плава́ющими; г) ѩзбра́нномоу, преда́нъ, несказа́нна (і неска́занна), ѡ посла́нныхъ, содѣ́янное і т. п. Пор. теперішні західно-українські дума́ти, діла́ти, снідáти і т. п.

Такий самий наголос послідовно знаходимо й в слові *глаголати*, напр.: глаголáти, глаголéтъ, глаголéтсѧ, глаголéмъ, глаголю́тъ, глаголи́, глаголáлъ, глаголѧ́, глаголѧ́ще, глаголáвъ, глаголю́ща, глаголю́ще, глаголéмаа, глаголéмъ, глаголáвшаго. Таку вимову слова глаголáти знаходимо по всіх українських стародруках; панує вона і в рукописах та стародруках південнословянських, власне сербських; чув я її по церквах Косівщини ще й тепер.

§ 28. Цікавою ознакою давньої системи українського наголосу єсть те, що дієслова на *-овати* постійно мають наголос на голоснім *а* (по § 27), напр. в нашім Служебнику: дѣйствовáти, миловáти, помиловáти, свѧщенно-дѣйствовáти, царствовáти, шествовáти і т. п. В російській мові ці дієслова звичайно мають наголос на корíні: дѣйствовати і т. д.

При відміні цих слів по всіх дієслівних формах наголос лишається на тім самім *а*, або переходить на попередній склад, на ѣ, як що *а* випадає, напр.: а) владычествѣеши, дарѣетъ, многѡлѣтствѣетъ, предначалствѣетъ, съпрѧтѣетъ, требѣетъ, ѩсповѣдѣемъ ѩсповѣдѣете, многолѣтствѣютъ, требѣютъ; б) даровáлъ, свѣдителствовà; в) imperat.: дарѣ́й, пѣтьшествѣ́й, здравствѣ́йте; г) дарѣ́ѧ, дѣйствѣ́ѧ, пръвенствѣ́ѧ, показѣ́ѧ; даровáвъ, мѣдрствѣ́ще, долгоденствѣ́ща, благовѣствѣ́щомѣ, требѣ́щой, господствѣ́щихъ, готовáющиѧ, недѣгѣ́ющихъ, ѻ пѣтьшествѣ́ющихъ, царствѣ́ющихъ, шествѣ́ющихъ, недѣгѣ́ющимъ, шествѣ́ющимъ, пѣтьшествѣ́ющими; д) неислѣдовáннаа, дарѡвáнныхъ і т. п.

§ 29. Яскравою ознакою давньої системи українського наголосу буде також і те, що дієслова на *-ити* мають наголос на *и* значно частіше, як тепер, напр.: благодарствúти, ѩзбавúтисѧ, кадúти, приносúти, славúти, сподобúтисѧ, хвалúти і т. п.; ця ознака в західно-українських говорах широко збереглася й до днесь; в східно-українських говорах вона рідша.

При зміні цих слів наголос лишається по всіх дієслівних формах на цим *и* або на тім самім складі, як що *и* нема, напр.: а) възлюблю́, приношоу́, прихождоу́, прошоу́, наставúши, ѡчистúши, сътворúши, творúши, ѻчистúтсѧ, ѻблачúтсѧ, простúтъ, слоучúтсѧ, сподобúтъ, ѻчинúтъ, просúмъ, ѩсплънáтсѧ, прославúсѧ; б) сподобúлъ, ѣкрѣсúлъ, въставúлъ, насытúхомсѧ; в) imperativus: благоизволú, възвысú, възпрославú, ѩсполнú, ѩзбавú, ѩправú, наставú, наоучú, ѻбличú, ѻславú, ѻставú, ѡтверзú, ѡставú, ѡчистú (але звичайно ѡцѣстú), приклонú, присѣтú, прославú, свободú, сътворú, сподобú, ѻукрасú, ѻумножú, ѻутишú, ѻутѣшú, ѣскорú, ѣщедрú, възлюбúмъ, да ѩзбавúмсѧ, ѩсплънúмъ, молúмсѧ, Гóсподѣ помолúмсѧ (моск. — помóлимсѧ), ѻ Гѣ́ просúмъ (моск. — прóсимъ), да сподобúмсѧ, прекло-

ни́те; г) просѧ; помна́ще, принесе́ще, люба́щаа, хвала́щаѧ, лова́щихъ, люба́щихъ, помна́щихъ, права́щихъ, слоужа́щихъ, хвала́щихъ, люба́щимъ, слѫжа́щимъ, и҃сплънивъ, о҃чисти́въ, покади́въ, престави́въ; д) къстави́въıй, и҃сполни́вый, поставивый, представивый, сподоби́вый, о҃у҃кра́сивый; е) и҃справи́шасѧ, сподоби́вшаго, слави́ма, славословиимый; є) възбране́но, възлюбле́ннаго, погребе́нна, позлаще́нна, поставле́нный, предложе́нныхъ, представле́нъ, прославле́нна, о҃ принесе́нномъ, раздѣле́нно, сподобле́ни, о҃у҃готовле́нно, и҃зле́нныхъ і т. п. Безумовно, для свого часу це були живі форми, бо ці самі наголоси панують ще й тепер в західно-українських говорах.

Але в цих формах досить частенько наголос падає також і на корінний склад (склад перед *и*), напр.: поко́рити, посо́бити, прибли́житисѧ, сла́вити, посра́мити, посты́дити, ѕ҃чиши, ка́дитъ (так постійно), мо́литсѧ, прилѣ́читсѧ, слѣ́читсѧ, сътво́ритъ, тво́ритъ, тво́ритсѧ, о҃у҃мно́житъ, и҃спо́лнимъ, сла́вимъ, хва́лимъ, възвѣ́стятъ, възло́жатъ, тво́рятъ, хва́лятъ, просла́висѧ, възлю́бихъ, прѣкло́ниша, о҃сла́би, про́сѧще, пра́вѧща, тво́рѧй, преоу҃кра́шенна і т. п. (§ 1). Частина цих слів вживається й з наголосом над *и*.

§ 30. Односкладові дієслова, зложені з приставкою, в минулім часі в муж. роді в російській мові вже з давнини звичайно мають наголос на приставці (§ 32), напр. в моск. Служебнику 1656 р.: по́далъ 151, пре́далъ 276; українська мова не знає цього перенесення наголосу, — в подібних випадках він у нас завсіди на корінніім складі, напр. в Служебнику 1604 р.: ѿда́лъ, преда́лъ.

§ 31. Зазначу наголос окремих дієслів: взе́млѧ, взы́йти, въ҃змѣ́тъ, во́нмѣ́мъ (рідко въ҃нмѣ́мъ), воскресѣ́, всевида́щимъ, да́ѧ, пода́ѧ, движа́щїйсѧ, до́йти, до́йдемъ, ѣдоу҃тъ, кланѧ́ющасѧ, на́зриши, неви́димъ, недви́жимъ, непости́жиме, ѿверзе́ши, ѿча́вшимсѧ, пи́ющє, пи́ющимъ, пода́си, пода́ющоую, посто́итъ, пред҃и́дѣ́тъ, предъстоѧ́тъ, презри́, преподасѧ́сѧ, призри́, прїе́млѧ, прїи́деши, да прии́детъ, прии́де, прїи́дѣ́тє, прободѣ́сѧ, слоу҃чатсѧ, сподобите́сѧ, стоѧ́, ѕмо́лчитъ, о҃у҃сне́мъ; infinitivus: възлещи́, ѣзрещи́, рещи́ і т. п.

6. Незмінні частини мови.

§ 32. *Енклітики.* В мові російській односкладові та двоскладові речівники, стоячи за прийменником, звичайно передають свій наголос прийменнику, а самі стають енклітиками; явище це надзвичайно давнє, певне ще з праслов'янської доби[1]. В московськім Служебнику 1656 р. прикладів енклізи дуже багато, напр.: во́ гробѣ 287, до́ вѣка 94, на́ землю 87, на́

[1] Про енклізу в російській мові див. мою працю: „Русское литературное удареніе". вид. 2, Київ, 1914 р. ст. 88-93.

мори 111, на́ небо 307, на́ помощь 113, на́ рѣки 174, по́ чинѣ 194 б, со́ дре́ва 286, со́ страхомъ 204 і т. п.

В українській мові енкліза зникла дуже рано, а тому в стародруках знаходимо прикладів її мало; в живій мові їх також мало, залишки їх лишилися переважно в піснях. В Служебнику 1604 р. маємо: на́ земли, на́ кр҃тъ, по́ земли, а звичайно прийменник на себе наголосу не перетягає: въ гро́бѣ, за вы, на ны, на сѧ, по ѓдо҃у і т. п. Правда, в українських стародруках займенники таки частенько бувають енклітиками, напр.: на́ ны, на́ сѧ і т. п.

§ 33. Наголос в деяких *прийменниках*: ве́рхоу, кро́мѣ (моск. — кромѣ), посре́дѣ, съза́дѣ.

§ 34. *Проклітики.* Слова, що передають свій наголос дальшому сусідньому слову, звуться проклітиками. Звичайно всі прийменники, коли не мають логичного наголосу, стають проклітиками, цеб-то при вимові тісно з'єднуються з своїм словом і передають йому свій наголос: на на́с, через те́бе, біля мо́ря, підо мно́ю, коло ха́ти, посеред дво́ру і т. п. Ось через цю свою особливість прийменники звичайно не мають сталого наголосу і часто мають його подвійним.

Прокліза відома з глибокої давнини. В стародруках прийменники — і взагалі проклітики — звичайно пишуться разом із своїм словом і не мають окремого наголосу, — бо ж це саме було й єсть і в вимові їх. В нашім Служебнику, крім прийменників, проклітикою буває ще й займенник при слові ра́ди, напр.: сегора́ди, тогора́ди і др.

§ 35. Наголос в деяких *прислівниках*: а҆ми́нь, але звичайно а҆ми́нь, вѣсегда́, го́рѣ, добрѣ, е҆гда́, е҆ще (дуже часто) й е҆ще́, сѣлw, и҆ногда́, когда́, крестообразнѣ, крестообразно, ле́гко, многа́жды, мнwгообразнѣ, мнwжде і мно́жае, невиди́мо, никогда́, нинѣ постійно, w҆дне́вѣ, пе́рвѣе, тогда́, у҆же. Багато з цих наголосів ще й тепер живуть в українській мові, особливо в її західних говорах.

В західно-українських говорах приставка *най* в найвищому ступіні звичайно приймає наголос на себе: на́йбільший, на́йгірший; в нашому Служебнику маємо на́йпаче.

Подаю тепер коротенько висновки, які можна зробити на основі того акцентованого матеріялу, який знаходимо в стрятинськім Служебнику 1604 р.

1. На початку XVII-го віку мова українська мала вже свій власний наголос, дуже помітно відмінний від наголосу російського.

2. Приймаючи ж на увагу велику консервативність церковної вимови, треба думати, що українська мова мала свій відмінний наголос вже в глибокій давнині.

3. Той наголос, який знаходимо в Служебнику 1604 р., есть не тільки наголос літературний тогочасний, але до певної міри й наголос тодішньої живої української народньої мови, бо в багатьох своїх рисах він живе в українській народній мові, особливо в західних її говірках, ще й тепер.

4. Це наголос тепер головно західно-український; але порівняння наголосу Служебника 1604 р. з наголосами акцентованих тодішніх памяток київських дає повну підставу казати, що цей же наголос в найбільшій часті своїй таким самим був і в східно-українських говірках.

5. Західно-українські говори зберегли давній український наголос більше й чистіще, як говори східно-українські.

6. Український наголос має не мало спільних рис з наголосом південно-словянським, власне сербським.

IV.

Львів. Бібліотека АН. УРСР

Словник наголосів Служебника 1604 р.

Подаю тепер Словника акцентованих слів із стрятинського Служебника 1604 р. Подаю не всі слова, а тількі ті, що мають український наголос, відмінний від наголосу російського; крім цього до Словника увійшла частина й таких слів, що мають наголос взагалі чимсь цікавий. Цифри визначають сторінку Служебника. В дужках подано для порівняння наголоси з Служебника, виданого в Москві в 1656 році; коли по слові в дужках не поставлено цифри, то слово це взято з нових московських видань.

Скорочення: N — nominativus, G — genetivus, D — dativus, A — accusativus, V — vocativus, Ab — ablativus, L — locativus; цифра вгорі коло відмінку означає число: 1 — однина, 2 — двійна, 3 — множина; формула, напр., G^3 визначає genetivus pluralis.

ἄερъ 123, ἀе́ръ 127 (ἀήρ, aer).
ἄмбонъ (ἄμβων) 230. 233, на ἄмбонѣ 108. 138. 229 (ἀмвѡ́нъ, ἀмвѡ́на 51, на ἀмвѡ́нѣ 245).
ἄминь (лат. ámen) 6, але звичайно — ἀмі́нь (ἀμὴν) 9 і др. (ἀмі́нь).
ἀнтідѡ́ръ 214 (ἀнтидѡ́ръ).
ἀнтіфѡны 481 (ἀнтифѡ́ни).
ἀрхі̀ стра́тигъ 8 (ἀрхистрати́гъ).
безболѣзнены (безболѣ́знены 72. 160).
безако́нніе, безако́нніа 198. 200. 535. 557. 561, безако́нній 4 (беззако́ніе, беззако́нїѧ 119. 181, беззако́нній
бесѣдꙋ́ющіе (бесѣ́дꙋющіе 103). [168).
благовѣствꙋ́ющомꙋ 98.
благовѣщені́е 511, благовѣщені́а 235. 511.
благовѣ́стнѣйшій, ѡ̑ благовѣ́стнѣйшемъ 167. 324 (благовѣ́стнѣйшій).
благодарствꙋ́йти 330.
благоꙋ́зволи 422.
благообразный 127, благообразно 566 (благообра́зный 286, благовбра́знѡ 131).
благопослоꙋ́шливаго 269 (благопосло-шли́ваго 277).
благороднѣ́йшимъ 3 пр. (благоро́днѣйшій).
благочестивѣ́йшихъ 316 (благочести́вѣйшій).
блоꙋ́дницы 194, блоꙋ́ницоу 193 (блꙋдни́ца).
бѣ́ѡвлені̀е 510, бѣ́ѡвлені̀а 221.

24.396.
Львівська державна наукова бібліотека № 4385
Львів. Бібліотека АН. УРСР

бж҃ескаго 61 (бо́жескагѡ).
бж҃ествéнный, бж҃ествéннаа 221, бж҃ествéнным҃ 202. 219. 351. 423, бж҃ствéнною 79. 211. 244. 343, бж҃ствéнною 171. 186, бж҃ствéнным҃ъ 276, бж҃ствéнныхъ 131. 208. 341 (бж҃éственный, бж҃éственнаа 215, бж҃éственныхъ 206).
Болóбанъ 568, Болóбана 569, Болóбаномъ 568.
бóлѣзнь 524, бóлезни 297, бóлѣзнїю 2 пер. (болѣзнь 260).
бы́тїе 90. 144. 178. 248, бы́тїа 107. 144. 257. 292. 376. 439 (бытїе 307, бытїа 264).
велíй 360 (вéлїй).
вéртепъ, въ вéртепѣ 193, въ вéртепѣхъ 316 (вертéпъ).
вéрхѕ 19. 136. 137. 147. 148. 187. 203 (верхѕ 200. 298[2]. 310).
вечéрѫ, вечéри 196. 201. 273 (вéчери).
Виданíю 511.
вземлáй 22 (взéмлай).
взыйтѝ 7 (взы́ти 169 б).
владычествѣ́ѥши 118. 269 (влады́чествѣѥши).
воведéнїе, въведéнїа 508.
възбранéно 39.
възвысѝ 449 (возвы́си).
возвѣстáтъ 55 (возвѣстáтъ).
возглáсъ, по возглáсѣ 258 (возглáсъ 102. 261).
въздвижéнїе 507.
воздѣ́хъ, воздѣ́ха, въздѣ́ха 72. 366. 432, въздоу́хи 327, въздѣ́хомъ 147, воздоу́хwвъ 113 (воздѣ́хъ 282. 300, воздѣ́хwвъ 55. 135. 219).
възлещй 193.
възлóжатъ 128 (возложáтъ).
възлю́бихъ, возлюбúмъ 136. 281, възлюблю́ 281 (возлю́бимъ 297).
возлюблéннаго 98. 508 (возлю́бленнагѡ).
вóзмѣтъ 46, возмѣ́те 124 (вóзметъ 245, возмúте 282).
възнесéнїе 515.
възнизпослéтъ 171. 399, възнизпослй 44. 368 (возниспóслетъ).
възпрослáвй 79. 211. 343 (возпрослáви 225).
възрадованíе 562, въ възрадованíи 548 (возрáдованїе).
вчйнство 66, вчúнство 318, вчúнства 246, вчúнствѣ 211 (вчúнства 229).
вóнмѣмъ 93. 94. 99. 138. 141. 182 (вóнмемъ 146. 240. 300).
вонѫ 45, въ вóню 44. 368, въ коню́ 278. 399. 539, вонáми 127 (въ вонú 199).
въслѣдованíе 3 пер. (возслѣдованїе).
въслѣдовáтелемъ 3 пер. (возслѣдовáтелемъ).
въспрослáвй 243 див. възпрослáвй.
въставúлъ 145, въставúвый 549. 556 (возставúлъ 307, возставúвый 110).
врагъ, врáга 48. 72. 102. 432. 441. 447. 452. 458, врáгwмъ 197. 273, врáги 11 (врагá 54. 66. 75. 81. 90. 134. 151. 154. 203. 218. 259, врагú 117. 174, врагúвъ 169).
врáта 57. 124. 125. 465. 467, врáты 463. 493. 494. 496. 498 (вратá).
врáчъ, врáча, ѡ врáчю 179. 362, врáчоу 529, врáчевъ 33 (врача́, врачѣ́).
всевидя́щимъ 489 (всевидя́щимъ).
всегдá 3. 9. 19. 49. 228. 232. 267. 497. 544. 553 (в укр. памятках часто всéгда).
всéго, въсéго 132. 173. 239. 333. 364. 365. 382. 431. 439. 443. 453. 497. 531, всегѡ́, въсегѡ́ 100. 109. 234. 404 (всегѡ 52. 70. 82. 132. 158. 216. 247. 271. 293).
всéмѣ, въсéмѣ, по всéмѣ 49. 61. 103. 104. 220. 239, всемѣ 222. 441 (всемѣ 205).
всечéстный, всечéстное (всечестнóе 107, во всечтнѣмъ 69. 157). Див. чéстный.
всéм, въсéм 253[2]. 439, всем 100 (всем 82. 90. 235. 247. 328).
въскрсѐ 514 (воскрéсе).
втóрый 38. 47. 108. 243 354. 378, втóрая 265. 426. 529, втóрое 31, втóраго 31. 32. 78. 152. 230. 344.

361. 569, вт҃ромѫ 79. 376, вт҃рꙋ 29. 30. 32, по вт҃ромъ 25. 500, на вт҃рой 41, по вт҃рой 370. 434 (вт҃рый 202. 224. 266², вт҃раѧ 105, вт҃рое 96. 191 б. 315, вт҃раго 192. 194. 224, вт҃рыѧ 190 б. 194, вт҃рꙋ 189, на вт҃ромъ 96).
вѣдѣнїе, въ вѣдѣнїи 195 (вѣдѣнїе).
вѣкъ, во вѣки вѣкѡмъ 57. 70. 81. 89. 179. 188. 215. 226. 228. 229. 238. 250. 253. 255. 258. 262. 265. 267. 336. 359. 364. 366. 370. 371. 405. 415. 426. 430. 463. 464². 476. 478. 480. 481. 521. 526. 530. 542. 567, въ вѣкы вѣкѡмъ 9 (во вѣки вѣкѡвъ 51. 59. 76. 83. 87. 92. 94. 112. 142. 231. 243. 253. 261).
вѣрнѣйшихъ 165, вѣрнѣйшихъ 316.
высотѫ 217, къ высотѣ 18 (высотꙋ, высотѣ).
глава, G¹ главы 126. 260. 382. 417, главѫ 9. 13. 56. 88. 97. 123. 129. 143. 150. 157. 190. 191 207. 226. 227. 299. 302. 308. 358, главою 316, въ главѣ 66, главы A³ 83. 105. 177. 178. 256. 334. 445. 456. 489 (глава, главы, главꙋ 139. 170б. 172б. 211. 233. 282. 288. 318. 320, на главѣ 177. 229. главы A³ 74. 75. 87². 161. 263).
глаголати, глати 3. 175. 334. 405. 498, глаголѣтъ, глѣтъ 3. 9. 11. 14. 18. 19. 20. 22. 29. 30. 31. 36. 38. 41. 76⁴. 79. 85. 87. 88. 97. 100. 102. 109. 124. 129. 137. 143. 163. 188. 189. 190. 202. 204. 208. 212. 226. 228. 247. 253. 264. 267. 276. 280. 282. 301. 307. 313. 323. 324. 329. 347. 418. 419. 424. 430. 435. 438. 443. 448. 456. 464. 467. 471. 477. 479. 484. 486. 497. 518. 521, глаголѣтсѧ, глѣтсѧ 23. 63. 436. 485. 505, глаголѣмъ, глѣмъ 148. 290, глаголютъ, глютъ 247. 275. 306. 471, глаголалъ, глалъ 202. 293. 294, глаголи, гли 317, глѣмаа 212, глѣмѫ 383, глаголѧ, глѧ 14. 15. 19. 21. 22. 44. 45. 47. 89. 127. 150. 151. 183. 187. 188. 189. 191. 206. 207. 275. 281. 300. 340. 369. 374. 461³. 471, глаголѧще, глѧще 18. 36. 37. 51. 70. 229. 420, глаголюще, глюще 121. 146. 156. 181. 225. 226. 238. 289, глюща 122, глѧщѫ 240, глаголавшаго 140 (глаголати, глати 167, глаголѣтъ 100. 102. 103. 138. 146. 172б. 173. 174. 190. 190б. 191. 192. 194. 197. 205. 232. 244². 246. 267. 288. 298. 314. 329, глѣтсѧ 152, глѣмъ 150, глаголѣмѫ 315, глаголѧ 177. 189б. 196б. 200-202. 204. 213. 297, глаголюща 170. 171. 317, глаголавшаго 303). Див. § 27.
глаголъ, глаголи, глаголомъ 294 (глаголи, глаголомъ).
горѣ (ἄνω, sursum, вгору) 33. 63. 143. 155. 180. 184. 187. 283. 336. 353. 408. 461. 517 (горѣ 187. 305).
господствꙋющихъ 274 (господствꙋющихъ).
готовающихсѧ 259. 260 (готовѧщихсѧ).
граждaнство 316.
гробъ, въ грѡбѣ 514 (вѡ гробѣ 209. 287).
грѣхwвъ 103. 300. 301. 441, грѣхѡвъ 107. 452, грѣхѡмъ 451, грѣхѡвъ 68. 71. 156. 197. 257. 304).
гꙋба, гꙋбѫ 43, гꙋбою 203. 213, въ гоꙋбѣ 214 (гꙋбѫ 198).
даръ, N³ і A³ дары 132. 155. 159. 157. 167. 266. 418, G³ дарwвъ 131. 142. 148, D³ дарwмъ 120. 271, ѡ дарѣхъ 130. 132. 171. 399 (A³ дары 292. 317. 319, дарѡвъ 291. 310, дарѡмъ 278, ѡ дарѣхъ 205. 290. 293).
дарꙋетъ 260, даровавъ 537, даровалъ 540, дарwванныхъ 537, imperat. дарꙋй 115. 167. 245. 315. 324. 327. 328. 343. 362. 364. 368. 395. 457. 530. 531. 537. 546. 547. 549. 559, дароꙋѧ 63. 82 (дарꙋй 90. 106. 107. 110. 121. 273. 328, дарꙋѧ 162. 228).

дасѝ, да́м 90. 248. 390 (да́си 273).
дверей 88. 100, дверемъ D³ 323. 515, дверми 69. 125. 212 (дверей 234. 247, дверемъ 77. дверми 95. 103. 167. 245).
движа́щїйсѧ 469 (движи́мый 85).
дв҃кма 124. 99, двкма 83. 245 (двкма̀ 227).
де́снам 11. 59 63, де́сным 21. 76. 97. 151, де́снꙋю 19. 20, къ де́снои 9, на де́снѣи 10. 22. 147 (десна́м 165. 174, десны́м 186. 212. 222, десно́ю 174. 184. 187, десно́ю 183, въ десно́й 172б, на десно́й 310).
ди́скосъ, δίσκος (диско́съ 175, на ди́ско́сѣ 186).
дне́вный 565 (дневны́й 130).
до вѣка (до́ вѣка 94).
добрѣ 141. 182 (до́брѣ 304).
до́йти 417, до́йдемъ 566 (дойти́, дойде́мъ).
дꙋ́лгы A³ 176.
долгодньствꙋ́ющꙋ 167. 324 (долгоде́нствꙋющꙋ).
до́лготꙋ 47 (долготꙋ́ 202).
длъготръпе́ливе 527 (долготерпели́ве).
дрꙋ́гїй 27. 100. 154. 159, дрꙋ́гїа 154, дроу́гомꙋ 288. 289, дрꙋ́гꙋю 22 (дрꙋгꙋ́ю 187, дрꙋ́гиѭ 197).
доухъ, G³ доухꙋ́вѣ 319 (дꙋ́хꙋвѣ).
дв҃тве́нна 311, дв҃тве́ннаа 311 (дв҃ственнам).
дв҃ствени́никъ, дв҃тве́нника 508 (дв҃ственникъ).
дв҃йствова́ти 270, дв҃йствꙋ́м 264 (дв҃йствовати, дв҃йствꙋ́м).
дв҃ла́ти 393 (дв҃лати).
дв҃ло 4, дв҃ломъ 298. 557, A³ дв҃ла 256. 293. 559 (A³ дв҃лѧ 139). В львівських стародруках XVIII віку єсть вже й дв҃ло.
дв҃ти, дв҃тей 512 (дв҃те́й).
е҃гда 372 (е҃гдѧ 228).
е҃диѧ 4 пр. 393, е҃дино̀ 136, по е҃дино́мꙋ 6, въ е҃дино́мъ 460, на е҃дино́мъ 124. 169, е҃дино́мъ 169, е҃ди́но 141, е҃ди́номꙋ 3. 42 (е҃ди́но 303. 304, е҃ди́нагѡ 113. 277. 301, е҃ди́номꙋ 171, е҃ди́нꙋ 173. 303, на е҃ди́ной 286, на е҃ди́номъ 282, со е҃ди́но́мъ 311. е҃ди́не 292).
е҃кте́нїѧ (ἐκτένεια) 382. 430. 479. 483. 496, по е҃кте́нїи 513 (е҃кте́нїѧ 148. 149, е҃кте́нїю 58. 148 141. 132. 152. 253).
е҃пп҃ства̀ 164 (е҃пископство 325).
е҃питра́хи́ль, ἐπιτραχήλιον 424. 476.
е҃ще 101. 103. 104. 164. 254. 255. 384. 440. 441³. 442³. 486⁵. 494². 495³. 496, е҃щѐ 103, е҃щѐ 160 (е҃щѐ 65. 66³. 68². 81. 84. 86. 100³. 153. 154³. 155³. 156². 248. 250⁴. 252²).
жени́хꙋ D¹ 10 (женихꙋ́ 173).
жертво́вникъ, жрътво́вникъ 28. 44. 171. 278. 553, жертво́вника 115. 249. 263, жертво́вникꙋ 111. 132. 207. 266. 277. 304. 305, жрътво́вникамъ 17 (жре́твенникъ 114. 171. 180. 189б. 200. 206, жре́твеника 273, жре́твеникꙋ 268. 292, въ жре́твенице҃хъ 126).
жи́вый 106. 489 (живы́й 263).
жи́лище, жи́лища 6. 180. 336. 407. 425. 490 (жили́ща 162. 170б).
жи́тїе 67. 166. 317, жи́тїѧ 115, въ жи́тїи 165 (житїѐ 327, житїѧ 273).
зако́нъ 294, зако́на 212, зако́номъ 296, зако́нꙋ 509 (зако́нъ, зако́на).
зако́нным 18 (зако́нным 18).
заповѣда́ти, заповѣдѧ 63, заповѣдавшихъ 321. 473 (заповѣдати).
зао́повѣдей 252. 566, заповѣдей 339. 541, Ac³ заповѣдꙋ 547 (зао́повѣдей 131. 242, зао́повѣдемъ 108).
защити́тель 558 (защи́титель 119).
звѣздоу 12 і звѣздоу̀ 204 (звѣздꙋ́).
здравствоу́йте 4 пер. (здра́вствꙋйте).
зе́мный 473, зе́мнаа 490, зе́мное 274, зе́мнаго 473, зе́мнымъ 349, зе́мныхъ 113. 315. 316. 433, зе́мными 60. 118. 269 (земны́й, земны́хъ 55. 128, земны́ми 276).
знаменаѥ́тъ 307, знаменаѧ 88 зна́менꙋетъ 319, зна́менꙋѧ 212, зна́менꙋѧй 184, зна́менай 97, знаменꙋ́ѧ 234. 244).

ѕ҃клw 4. 47. 66. 204. 213, **ѕ҃клѡ** 64. 203 (**ѕ҃клѡ** 168. 202).

а҆доу́тъ 202 (**а҆дєтъ** 274).

а҆звакви́тисѧ 13. 131. 171. 241. 275. 329. 399. 433, да **а҆звакви́мсѧ** 5, imperat. **а҆звакѝ** 4. 17. 176. 320. 374. 386. 540 (**а҆звакви́тисѧ** 56. 136. 219, **а҆звакѝши** 169б, **а҆звакви́мсѧ** 169, **а҆звакви** 60. 169. 181, **а҆звакивый** 151).

а҆звакѝтель 322, **а҆звакви́телѧ** 49 (**а҆звакви́телѧ** 205).

а҆звранномѕ 107. 260. 386. 389 (**а҆звранномѕ** 265).

а҆зволи́кы 48 (**а҆зволи́тъ** 281, **а҆зволи́кый**).

а҆зрещѝ 273.

а҆зы҆дѣ́те 108. 258. 262 (**а҆зы҆дѣ́те** 266³. 267³).

а҆ко́на (*εἰκόνα, εἰκών*), **а҆ко́нѕ** 6. 7, **а҆ко́ною** 75, ко **а҆ко́нѣ** 88, **а҆ко́ною** 359, **а҆кѡ́намъ** 485 (**а҆ко́нѣ** 234, **а҆ко́ною** 222).

а҆лѝ 40. 81. 513 (**а҆лѝ** 97).

а҆мами́ 283. 346 (**а҆ммами́**).

а҆мѧ́ 4. 34. 35. 37. 93. 94. 103. 125. 147. 164. 165. 169. 176. 189. 199. 253. 289. 312. 323. 324. 328. 368. 371. 440. 463. 478. 520. 521. 524. 525. 528. 531. 534. 541. 543, **а҆мѧ̀** 257. 339. 361. 363. 386. 417. 480. 481. 518. 546. 551. 560, G¹ **а҆мени́** 555, **а҆́мена** A³ 41 (**а҆́ммѧ** 94. 104. 106. 112. 122. 138. 169. 172. 169б. 197. 206. 265, **а҆́менемъ** 138).

а҆́нный, а҆́нѧѧ 12. 234, **а҆́ное** 439. 474, **а҆́номѕ** 148, **а҆́ныхъ** 185, **а҆́нѣхъ** 3 пер. (**а҆́нъıй, а҆́номѕ** 310).

а҆́ногда 8 (**а҆ногда́** 170).

а҆нѡплеме́нникъ 323 (**а҆ноплеме́нникъ**).

а҆спове́дани҃е 561, **а҆спове́дани҃а** 282. 559, **въ а҆спове́дани҃и** 539 (**а҆спове́дани҃е** 300, **а҆спове́дани҃ѧ** 121. 124).

а҆спове́датисѧ 559, **а҆спове́дѹю** 141. 196. 197. 199. 201. 273, **а҆спове́доу́емъ** 568, **а҆спове́доу́ете** 302. (**а҆спове́датисѧ** 120, **а҆спове́дѹю** 303, **а҆спове́дайтесѧ** 138).

а҆сполни́ти, а҆сплъни́мъ 443. 487, **а҆сплъна́тсѧ** 413, imper. t. **а҆сполнѝ, а҆сплънѝ** 81. 187. 212. 245. 318. 532, **а҆сплъни́въ** 149, **а҆спо́лнимъ** 275. 497, **а҆сплъ́нисѧ** 17, **а҆сполни́вый** 7. 212 (**а҆спо́лнисѧ** 181, **а҆спо́лнимъ** 70. 158, **а҆спо́лнилъ** 196б, **а҆спо́лнивъ** 312, **а҆спо́лни** 227, **а҆спо́лнившисѧ** 279, **а҆спо́лнившѧсѧ** 246, **а҆спо́ленѕ** 92).

а҆справи́ти, а҆справи́шѧсѧ 346, imperat. **а҆справѝ** 204. 373. 539. 548 (**а҆спра́вити, а҆справи́сѧ** 256, **а҆спра́ви** 60. 108. 171).

І҆ѡси́фъ 127; в стародруках часом **І҆wси́фъ**, *Ἰωσήφ*

кади́ти 495, **ка́дитъ** 51. 53. 95. 127. 159. 161. 206. 231. 311. 372. 397. 398. 437. 448. 459. 477. 480. 483. 484 (**кади́тъ** 204. 287. 322).

кланѧ́ющагосѧ 408 (**кланѧ́ющагосѧ**).

когда́ 498; в стародруках часом **ко́гда**.

коѥ́гождо 321, **коѣ́гождо** 178 (**коѥго́ждо**).

конда́къ (*κοντάκιν*), **конда́кѡмъ** 88, **конда́кѝ** N³ 87.

коне́цъ 219. 423. 428. 466. 567. 568, **до конца́** 54, **при концѝ** 37, **також: ко́нецъ** 292, **ѡ҃ ко́нецъ** 314, **до ко́нецъ** 314, **кѡ́нцемъ** 455 (**коне́цъ конца́** 176. 303).

кончи́ны 174. 414 і **кончины́** 487 (**кончи́ны** 72. 160. 295).

ко́пїѥ 19. 20. 21, **ко́пїемъ** 18. 22. 23. 28 (**копїѐ** 184². 186, **копїе́мъ** 187).

крестообра́зно 53. 182. 188, **кр҃тообразнѣ** 95. 153. 460 (**крестообра́зно, кр҃тѡбра́знѣ** 315).

кро́мѣ 387. 525 (**кромѣ** 261).

кти́торъ (*κτήτωρ*), A³ **ктитѡ́ры** 474, **ѡ҃ ктитѡ́рѣхъ** 472 (**ѡ҃ кти́торѣхъ** 68. 155).

коу́пѣль 426 (**кѵпѣль**).

ле́гко 471 (**легкѡ**)

ли́стъ, въ ли́стѣ 570 (**на листѣ** 164).

лова́щихъ 374 (**лова́щихъ** 60).

лю́бы N¹ 283, **лю́бовъ** 61. 143. 327. 338. 559, **лю́бви** 4 пер., **въ лю́бви** 261. 390 (**лю́бы** 305, **любо́въ**).

любѧщаѧ 78, любѧщихъ 210. 243. 320. 343. 332 (любѧщіи 172, любѧщыѧ 224).
лю́дїе N³ 4. 181. 334, лю́ди Ac³ 78. 102. 206.
лю́дскихъ 111. 132. 400 (людски́хъ 268).
ма́лый 83. 232. 246, ма́лаа 369. 435, ма́лыѧ 200, мала́го (sic) 460 (ма́лый 229, ма́лꙋю 141. 148).
Маріа 28. 139. 296. 449. 456. 520, Марію 80. 71, Маріею 310; в укр. стародруках звичайно Ма́рїѧ; *Μαρία*, Ма́ria, укр. Ма́р'я.
менѣ, ѿ ме́не 120. 270, ѿ менѣ 156 (ѿ менѣ 278. 318).
ме́чѧ G¹ 468 (мечѧ 85).
миловáти 490 (ми́ловати 162).
ми́рскїй 22. 149. 299, ми́рскаа 537 (мїрскíй 187. 312).
мнѡгáжды 114 (мно́гажды).
мнѡголѣтствоу́етъ 216, мнѡголѣтствꙋю́тъ 348 (мнѡголѣтствꙋетъ).
мнѡгоѡбразнѣ 293 (мнѡгоѡбразнѣ).
мни́жае 65. 534 і мнѡжа́е 136 (мно́жае 165, множа́е 298).
мни́жества 395, мни́жествѣ 102. 277. 383. 561, мни́жествомъ 11, въ мни́жествѣ 534. 550, а також: мнѡжества́ 191, мнѡжествѣ 254. 318. 325, мнѡжество́мъ 178, въ множествѣ 112, мнѡжества 321 (мни́жествѣ 125. 1716. 259, мни́жествомъ 174, во мно́жествѣ 110. 269).
мнѡжи́цею 88 (мно́жицею).
моѣго 17. 379. 479 (моегѡ 181).
моѣм 193, мое́м 378 (моем).
мокротѣ 213.
мо́лвѣ 102. 254, мо́лбѣ 549, мо́лвы Ac³ 552. 553 559 (молбѣ 110, молвы Ac³ 114. 121. 268).
мо́литъсѧ 154. 179. 290, ещѐ моли́мсѧ 101. 440. 441². 442². 451. 452. 468. 478. 486². 494². 522, ещѐ мо́лимсѧ 103, моли́мтисѧ 153 (мо́литсѧ 87. 93. 95. 311. 321, моля́щымсѧ 106, мо́лимтисѧ 101, ещѐ мо́лимсѧ 65. 66³. 68². 84. 86. 100³. 153. 154³. 155³. 156². 248. 250⁴. 252²).
молúтвами 215. 348. 470. 531; в укр. стародруках часто й молитвáми.
мо́рскїй (морскíй, морскíѧ 202).
мѹдрꙋ́ствѹющие 96. 252 (мѹ́дрствѹющие 123. 242).
на̀ земли 545, на̀ кр̃тъ 476, на нѣ 4. 154 278. 469, на сѧ 429, на тѧ 4. 5. 8. 79. 210. 244. 343 (на̀ землю 87, на̀ мори 111, на̀ нб̃о 307, на̀ помощь 113, на̀ рѣки 174).
назнамена́ти 62 (назна́менѣетъ 176, назна́менавъ 177).
на́зриши 557. (на́зриши 119).
на́йначе 440. 451 (наипа́че 65. 81. 153. 248).
наказѣѧ 217.
на́родъ, на́рода 461. 462, къ на́родомъ 359. 448. 470. 485 (наро́дъ, наро́да).
нарочи́тъ 474.
наставúти, наставúши 557, imperat. наставѝ 319. 528 (наста́виши 118. наста́ви 171).
наста́вникъ 218.
насытúхѡмсѧ 346 (насы́тивый 93).
небы́тїе (небы́тїа 307).
невúдимый 177, невúдимыѧ 285, невúдимъ 144, невúдимаго 62, а частіше: невидúмый, невидúмыхъ 400. 417. 555, невидúмо 122. 180. 272. 336. 395. 396. 408. 490 (невúдимъ 307, невúдимыѧ 117, невидúмѣю 162, невúдимымъ 301, невúдимо 103. 280).
невѣдѣнїе, невѣдѣнїа 321 (ѿ невѣденїихъ 268).
него, ѿ не́го 95. 224. 246, къ не́го 149 (ѿ негѡ 241. 256. 281. 312).
недвúжимъ 349.
недоугоу́ющимъ 322, недѹгѹ́ющихъ 73. 433. 473 (недѹгѹ́ющихъ 55. 136. 219).
незлобúкъ 64.
неислѣдова́ннаа 401 (-слѣ).
немо́щною 331.

ненавидѧщихъ 320 (-вй).
немѕ, къ нéмѕ 128 (къ немѕ 288).
непостúжиме 286 (непостúжимый 109, непостúжимъ 307, непостúжима 222).
непрúзнинныѧ 425.
нескáзанна 74, несказáнна 240 (несказáнна 222).
нечúстоты 402 (нечистоты)
неѧ, ѿ нéѧ 151. 292. 297. 301. 568, йз нéѧ 198. 311 (ѿ неѧ 314).
никогдà 183; в укр. стародруках часом никóгда.
никóго 185. 309.
нинѣ (= нинѣ) 9. 170. 177. 179. 191. 193. 197. 211. 215. 216. 226. 228². 229. 232. 233. 244. 245. 247. 250. 253. 255. 262. 265. 267. 271. 272. 336. 341. 342. 344. 347. 348. 359. 361. 363. 364. 366. 370. 371. 386. 394. 397. 405. 415. 417. 425. 426. 427. 430. 434. 436. 438. 445. 447. 448. 463. 464². 465. 476. 478. 480. 481². 483². 487. 490. 521, 526. 529. 530. 536. 542. 544. 549. 567, нинѣ 347 (нúнѣ 95. 137. 169. 173. 176. 227 і др)
новáго 277, нóваго 151. 301 (нóваго 314, нóвам 96).
ноць, ѿ нóци 555, къ нóци 541. 559 (къ ноцй 116).
нóщнаго 540, нóщным 559, нóщнѕю 565, къ нóщнѣмъ 549 (нощнѕю 129, къ нощнѣмъ 110).
нѕ́жда 114. 433, нѕ́жды 73, къ нѕ́ждѣ 320 (нѕ́жда, нѕ́жды 136. 219. 291).
ѡба 83. 155. 306, ѡбà 453, ѻбоѫ 48, въ ѡбóихъ 66 (ѡба 229. 317, ѻбоѭ 203. 319²).
ѻбличúтсѧ 435, ѻбличѫ́тъ сѧ 15, ѻблецй 540 (ѡблачúтсѧ 173. 176).
ѻбличй 362. 529.
ѻбрадовáннаѧ 310. 311 (ѻбрá)
ѻбрáщенъ 155 (щéнъ).
ѻбрѣзáніе 509² (ѡбрѣзáніе).
ѡбрѣстй 132 (ѡбрѣстй 292, ѡбрѣтесѧ 256).
ѻбрѣтéніа 382.
ѡбы́чай, по обы́чаю 51. 87. 201. 220. 465 (по ѻбы́чаю 164).
ѻбѣтовáнное 537.
ѻвча 61 (ѻвчà 184).
ѡдéснаго 152, во ѡдéсныхъ 125 (ѡдеснáгѡ).
ѡдéснѕю 12 23. 26. 29. 65. 140. 182. 298, раз ѡдеснѕю 303 (ѡдеснѕю 175. 189б². 302. 315¹.
ѡлтаръ (з áltar) 16. 54. 86. 95. 121. 128. 142. 182. 212. 216. 225. 231. 233. 348. 357. 372. 397. 409. 418. 420. 429. 435. 436. 477. 480. 483. 484. 485, ѡлтарѧ 57. 108. 166. 205². 240. 323. 436. 485, ѡлтарѕ 6, въ ѡлтари 76. 240. 430. 493. 496² (ѻлтáрь, ἁλτάριν 209. 232. 287, ѻлтарѧ 266. 327).
ѡрáръ 97, ѡрáремъ 9. 85. 88. 187, ѡрарéмъ 151. 157. 226. 307. 438 (ѡрáръ 174. 299, ѡрарéмъ 172б).
ѡслабй 195, ѻслáби 557 (ѡслáби).
ѻсмый 216. ѡсмѕю 33, въ ѻсмѣки 67 (ѻсмѕю 194).
ѡсаннà 147. 289 (ѡсáнна), ὡσαννὰ.
ѡстаѭй imperat. 79. 176. 211. 244. 298. 334. 343 (ѡстáви 119. 225).
ѡтверзéши 70. 227. 229. 238, imperat. ѡтвръзй 5. 96 156. 191. 251. 562 (ѡтвéрзеши 211. 213, ѡтвéрзи 123. 169. 242, ѡтвéржи 318).
ѡдáлъ 328 (ѡ́далъ).
ѡпѕстъ 51. 58. 69. 91. 215. 219. 220. 347. 351. 419. 423. 428. 465. 469. 491. 495. 498, ѡпѕстѕ 69, по ѡпѕстѣ 53. 466, ѡпѕсты 501. 506 (ѡпѕстъ 95. 164. 207², по ѡпѕстѣ 208).
ѡтрóкъ G³ 120 (ѻтроча 200, ѻтрокóкъ 190).
ѡчлáвшимсѧ 322.
ѻцѣстй imperat. 5. 8. 12. 18. 123. 181. 225. 226. 227. 306. 561 (ѻцѣсти).
ѡчистúши 115, ѻчистúтсѧ 392, ѡчистúкъ 297, imperat. ѡчистй 119. 270. 330. 392. 565 (ѡчúстиши 272,

ѡчи́сти 125. 130. 1726. 182. 211. 277. 281).
ѻчисти́тел' 192.
Пантелéймона 33.
пéрвѣе, прáвѣе 1. 136. 242 (пéрвѣе 166. 234. 298. 321).
первéнецъ, пръвéнецъ 298 (пéрвенецъ).
пръвенствѣ 298 (пéрвенствѣ).
пи́смена 416 (писмена).
пи́юще 425, пи́ющимъ 425 (пи́юще).
плавáй 319, плавáющихъ 73. 168. 240. 433. 473, плавáющимъ 322, плавáющими 319. 178 (плáвающихъ 55. 136. 219).
плащáницею 127 (плащани́цею 285).
плодъ, плóда 301. 473, плóды 519, плóдѡвъ 113. 433 (плода, плоды, плодѡ́въ).
плóтскими 268 (плóтски 285, плотскíм 123. 242. плотъскúми 275).
пó земли 547 (по чинѣ 1946).
повѣдáти 16. 197 (повѣдати 180).
погребéнна 140 (погребéна 302).
погубúши 17 (погѣбиши).
подáси 115, подáющую 189, подáм 349 (пóдалъ 151).
подкúгомъ 416 (пóдкигомъ).
подобáетъ 545 (подобáетъ 118 202).
пожúтïе 438.
позлащéннахъ 29 (позлащéнны 189б).
покадúвъ 424 (покадúвъ 200. 286).
покáзѣетъ 150. 151. 152. 206. 4612, покáзѣм 157. 158. 308. 438, покаѕѣ́м 85 88. 187. 374, покаѕáкъ 561, покажи́ 529 (покаѕѣетъ 313. 314, покаѕѣ́м 318. 319, покаѕѣ́й 230. 232. 234).
покóрити 365 (покорúти).
покрóвцъ 45, покрóвцемъ 203 (покрóвецъ 200. 202).
пóлезныхъ 280, полéзныхъ 134. 174. 333. 404. 444. 487, къ полéзномѣ 81. 245. 574; звичайно в укр. стародруках лише пóлезный (полéзномѣ 227, полéзныхъ 71. 159. 294).
полѣ́нощници 499 (полѣ́нощница).
помиловáти 469 (помúловати 85. 86).
помнáще 152. 302, помнáщихъ 315 (пóмнящихъ).
помолúмсѧ, Гóсподѝ помолúмсѧ 21. 45. 47. 49. 70-73. 83. 109. 110. 130. 131. 170. 171. 210. 239. 329. 424. 430. 4312. 4323. 4333. 435. 461. 479. 481. 518. (Гóсподѝ помóлимсѧ 51. 522. 532. 542. 552. 562. 58. 1322. 1332. 1342. 135. 1362. 141. 185. 199. 2002. 202. 203. 205. 215. 2163. 217. 2182. 2192. 220. 223. 229. 257. 2713).
помóщъ 322, ѻ помóщи 453 (пóмощь).
понéдѣлникъ 512; пор. сучасне галицьке понéдiлок.
послáнныхъ 453. 472.
послѣдовáнïе 429. 430, послѣдовáнïю 222. 234 (послѣдованïе).
посóбити 365. 451 (пособúти 134. 153).
посрáмиши 531 (посрамúти, посрамѝ 61).
посрéдѣ 27. 137. 380. 538. 539 (посрéдѣ 232. 299).
постъ, пóста 221. 416 (поста́).
поставúвый 246. 265 (постáвивый 229), поставлéнный 376 (постáвленный).
постúгнѫти 560 (постúгнѫти 121).
постыдиши 326 (постыдúши).
постóитъ 558 (постóйтъ).
потúръ 187, потúра 188 (потúрѧ 298).
похвáла, V1 похвáло 311 (похвала́, похвало́).
похóть, похóти 96. 252, похотéй 417 (пóхоть, пóхоти).
правúло, правúломъ 39, поруч: прáкиломъ 40 (прáкило)
прáкота, на прáвотѣ 17 (правота́).
правѧщихъ 325, поруч: прáвѧща 167. 324 (прáвящихъ 325, прáвѧща 328).
предáлимъ 404. 414, предáлъ 118. 269, предáнъ 149 (предадúмъ 73. 226, прéдалъ 276).
предúдѫтъ 274 (предúдѫтъ).
предложéнныхъ 130. 329 (предложéнныхъ 290)

пред҃начáлствѣ҆т҃ 42 (-чáл-).
предстáвúвый 563 (-стá).
предъстóѧтъ 288 (предстóѧтъ).
презрѝ 218.
преклонúте 177, прѣклúниша 178.
прѣwбражéнїе 516.
преполасáѧ 46, препоѧшй 15 (препоѧ́ши 178).
прѣпрослáвленъ 465. 491. 495. 498, прѣпрослáвленна 447. 558 (прѣпрослáвлена 76. 120).
преставúвъ 392 (престáвивъ).
прѣѹкрáшенна 29 (прѣкрашéнна 189 б).
пречéстное (пречистнóе 206. 265).
приблúжитиса 117 (приблúжитиса 275).
прибѣжúще 281 (прибѣжище 298).
призрѝ 8. 75. 106. 119. 178. 241. 269. 401. 406. 426. 446, призрѝ 278, призри 385 (призирáй 263, прúзри 74. 170. 264).
призывáти 531. 534. 543.
приклонѝ 545 (приклонúвый 74 (приклонúмъ 74. 87, приклонúте 263).
прилѣчитсѧ 85. 223 (прилѣчúтсѧ).
приноси́ти 249. 285, прінестѝ 132, приношоѹ 192, ѻ̑ принесéнномъ 271, принwсáще 303 (приноси́ти 268. 309, принесéннымъ 278, приносáще 315).
припадáемъ 114, припадѣмъ 87, припáдаемъ 272, припáсти 268).
пристáницоѹ 529.
присѣтѝ imprt. 278.
прихождоѹ 191. 199 (прихождѣ 278).
прїйдеши 197, прíйдетъ 176. 298, прíйде 294, прїйдѣте 87 (прїйдѣтъ 228. 233. прїидúте 99. 100).
прїймѝ 249, прїймѝ 277, прїимѣте 150, прїемлѧ 187 (прїимúте 312).
прободéса 18 (прободéса).
прогнѣвáйса 4 (прогнѣвайса 168, прогнѣваша 171 б).
прокáженнаго 193 (прокажéннаго).
прокúменъ 232, прокúменѣ 94.
промы́сломъ 537 (прóмысломъ).
проповѣдáнїа 96. 252 (проповѣданїй просвѣтѝ 530. 547. [123. 242).
прóсимъ 534. 563, ѻ̑ Г. просúмъ 133. 134. 173. 174, ѻ̑ Г. прóсимъ 443. 444. 445, прошоѹ̑ 192, просѧ 189, прóсѧще 6 (ѻ̑ Г. прóсимъ 70. 71². 72. 158. 159³. 160². 293. 294, просáще 169б).
прославúса 480. 560, поруч: прослáвиса 546. 417. 481, imperat. прославѝ 79 (прослáвиса 107. 122. 174. 206, прославлáющихъ 230).
прóсти N³ 86 (прóсти 232).
простúтъ 471.
пространнѣйши 311 (-стрáн-).
просфорà 65, дв҃ѣ просфорѣ 41 (просфорѣ 189. 189 б); *просфорà*.
прóшенїа A³ 531 (прошенїѧ).
ѱалмà G¹ 364, ѱáлмоѹ 230, ѱáлмы 479, ѱалмú҃ъ 479 (ѱалмà 95, по ѱалмѣ҃хъ 103).
пѕстúна, къ пѕстúнахъ 315.
пѕ́ть, поѹ́тѧ 276, по пѧ́ти 566 (пѕтéмъ 131, по пѕтѝ).
пѕтъшествоѹ́й 320, ѻ̑ пѕтъшествѹ́ющихъ 73. 433, поут҃шествѹ́ющими 320 (пѕтешéствѹющихъ 55.136.219).
пѣвцъ 380, G¹ пѣвца 380, N³ пѣвци 87. 116. 231. 233. 242. 267. 372. 436. 459. 483, пѣвцевъ 485, поруч: пѣвцéвъ 82 (пѣвцъ, пѣвцà, пѣвцѝ 232, пѣвцéвъ 221. 228, пѣвцú҃ъ 224).
пѧ́токъ 504 (пѧтóкъ).
рáбъ, рáба 119. 164. 269. 313. 524, рáбѣ 103. 441. 452. 522. 525 рáбомъ 120, ѻ̑ рáбѣ 35, рáби N³ 304. 446, рáбwмъ 368, A³ 106. 256. 385. 401. 446 (рабà 277, рабѝ 75, рáбú҃ъ 68. 156. 256, A³ рабы 74. 113).
работà, работы 7 (работá, работы 169).
равноѹ́бразна 286 (равноwбрáзна).
раз҃ѣ 61 (рáзѣ).
раздѣлéнно 66.
рáмени G¹ 127, на рáмени 123.
разрѣшилъ (разрѣшúлъ 151).
рáй, рáѧ 292, V¹ рáю 311, L¹ въ рай = въ раи 53. 291 (рáѧ 285, въ раи 209, въ рáи 285).

рéбра Ac³ (ребрá Ac³ 187).
рещи́ 1 пер., рéщи 201.
римлѧ́не, римлѧ́нwмъ 94 (ри́млѧне, ри́млѧномъ, поруч: к рїмлѧ́нwмъ 240).
Рώссїѧ, Рώссїи (Рwссіѧ, Рwссіи 79. 82. 90. 328).
рѣзáнїе, на рѣзáнїи 21 (рѣзанїе, на рѣзанїи 185).
рѧ́дъ, по рѧдоу̀ 202, поруч: по рѧ́доу.
самóмѕ 402, N³ сáми 74. 434 (самомѕ̀ 58, сáми 58. 142. 220. 238, самѣ́ми 165).
свободи́ imprt. 540.
своёго G¹. Ac¹ 62. 64. 75. 400, своёмѕ 260, своéмѕ 524, своёѧ G¹ 102, своéѧ 294. 295 (своегѡ̀ 85. 110. 221. 245, своеѧ̀ 208).
свѣдителствовà 23 (свидѣтелствова 188).
сцѣннодѣйствовáти (сцѣннодѣйствовати 277).
сéбѣ, къ сéбѣ 8 (к' себѣ 173).
сегò Ac¹ 453, по сéмѕ 234, по семѕ̀ 235, G¹ сéѧ 118 172. 268. 400. 568. 569 (сегѡ̀ 82, сеѧ̀ 68². 156. 252. 276).
сéдмаа 556, сéдмꙗ 38, къ сéдмѣи 67 (седмáѧ, седмꙗ́ 194).
сíѧ 245. 387. 458. 467, сíе 86. 103. 160 165. 263. 266. 273. 425-427. 441. 495, сíю 3. 28. 36. 89. 95. 98. 116. 143. 152. 154. 188. 191. 192. 254. 263. 277. 278. 285. 302. 307. 445. 456, A³ сíѧ 3. 154. 167. 299. 305. 314. 315. 324. 330. 368. 461. 462². 520² (сїѧ̀ 256. 314, сїе 259. 313, сїю 168. 170 б. 189 б. 235. 241. 253. 269. 314. 316. 321. 326, A³ сїѧ̀ 77. 93. 138. 140. 227. 317).
седми́цѫ 514, сéдмицѫ 512 (седсúротамъ 320. [мúца).
сицéво 569, о сúцевѣхъ 568.
славúти 544, славúма 140, слáвити 169. 284. 328. 537, слáвимъ 426. 545. 551 (слáвити, слáвитъ 62, слáвимъ 106, слáвятъ 265).
славнѣ́йшꙋю 162. 422 (слáвѣйшꙋю 324).
славослwвúмый 89. 248 (славослóвимый 235).
слвгáми 277.
слвжáщихъ 84. 103. 115. 247. 254. 441. 453. 454. 472, слвжáщимъ 544 (слвжáщїи 300, слвжáщихъ 83. 84. 230, слвжáщымъ 105. 273).
слвженїе 160, слвженїе 165.
слы́читсѧ 41. 222. 439. 481, слоучúтсѧ 436. 474, слы́чатсѧ 223. 448 (слвчúтсѧ 77². 146. 152).
слышáнїю 482 (слы́шанїю 145).
содѣ́янное 524 (содѣянное).
съдѣлавъ 415 (содѣловающе 116).
съзáди 86. 190 (созадѝ 232).
съплавáй 178 (сoплавáй).
съпрwтáетъ 43, съпрwтѣетъ 142, съпрwтáвъ 213. 339, къ съпрwтáнїи 43.
сътворúши 552, сътворúт' 295, сътворѝ 529 (сотворúша 113, сотворѝ 230, сотворéнна 301).
сподобúтисѧ 116. 346. 482, сподобúтъ 259. 388, сподобúмъсѧ 566, сподобитéсѧ 4 пр., imprt. сподобѝ 8. 106. 120. 132. 172. 175. 180. 194. 257. 270. 333. 335. 336. 364. 405. 406. 408. 443. 531, сподобúлъ 146. 204. 208. 413, сподóблшесѧ 279, сподобленú 555, сподобúвый 90. 249. 539, сподобúвшаго 110 (сподóбитесѧ 145. 274, сподóбимсѧ 116. 131, сподóби 70. 170. 264. 278. 292, сподóбившаго 268).
срéда 381, до срéды 258². 387, на срéдоу 448 (средà, средꙑ 189 б).
срѣтéнїе 510, срѣтéнїа 234.
стáнѣмъ imprt. 282.
Стéфана G¹ 32 (Стефáна 191 б).
стóлца G¹ 459.
стѡ́пы Ac³ 56. 205. 228 (стwпы 108).
стоѧ̀ 99 (стоѧ 246, стоѧ́й 105).
стрáна 59, стрáны G¹ 21. 23. 27. 82. 153. 184, стрáнѣ 9. 468, стрáнѕ 12. 20. 22. 322, стрáною 124. 213

на стра́нѣ 20. 21. 22. 72. 113. 147. 184. 432 (страна́ 165, страны́ 186, странѣ́ 84. 310, странѣ̀ 173. 175. 184. 185². 187. 190. 329, страно́ю 51. 77. 228. 228, о́ странѣ́ 55. 135. 218. 286).
стра́стемъ D³ 416 (страсте́мъ).
стра́шномѫ 178. 446 (стра́шное 100).
стоу́денецъ 426 (стѫдене́цъ).
сѫ́ботѫ 511. 512 (сѫбо́тѫ).
о́ сѫ́дбахъ 559 (ѡ̑ сѫдба́хъ 121).
на соу́дищи 332 445 і на сѫди́щи 134. 175 (на сѫди́щи 72. 160. 295).
сѫдъ, сѫ́домъ 292 (сѫда́, сѫдо́мъ).
сѫ̀ётныхъ 447 (сѫ̀етно 171 б, сѫ̀етныхъ 76.
сѣда́ти 40.
сѣмена Ac³ 519 (сѣмена́).
таинство 60 (та́инство 165. 185).
тако́вомѫ 148 (тако́вомѫ 310).
твоёго 6. 16. 37. 38 44. 91. 93. 96. 106. 111. 115. 119. 120. 135. 144. 145. 149. 156. 157. 160. 164. 179. 180. 195. 210 243. 249. 251 261. 263. 269. 277. 279. 305. 309. 327. 337. 343. 425. 446. 447. 483. 490. 550². 555². 562. 563, твоего́ 292. 294. 524 528. 529. 532. 536², твоёмѫ 36. 47. 75. 90. 96. 107. 111. 134. 241. 248 252. 266. 277. 279. 304. 305. 401. 546. 567, твоёмъ 6. 522. 525. 532. 541; G¹ твоёи 273, твоёѫ 11. 16. 78. 84. 112. 132. 165. 167. 178. 197. 254. 257. 305. 325. 327. 346. 362. 549. 559. 560. 564. 566, G¹ твоёѫ 273. 284. 285. 293. 294. 324 530 531. 541. 544. 548 (твоегѡ̑ 75. 76. 108. 111². 114². 116². 120. 122. 126². 127. 131. 147. 162. 170 б. 181. 198. 200 225. 239. 241. 264. 269. 273. 276. 277. 296. 308. 317. 318, твоемѫ 74. 106. 123. 140. 145. 169 б. 170 б. 171. 202. 222. 242. 260. 262. 265. 268. 292. 297, твоеѫ 75. 104. 110. 121. 122. 128. 130. 175. 180. 181. 203. 224. 227. 259. 269. 309. 329).
твори́ти 330. 554, тво́ритъ 86. 147. 148. 187. 189. 219. 231. 290. 351. 419. 420. 423. 493, тво́ритсѧ 351, тво́рѧтъ 8. 17. 51. 82. 83. 124. 232. 246. 247. 267. 275. 300. 357. 372. 409. 437, тво́рѧй 460 (твори́ти 115, твори́тъ 141. 207. 224. 275. 310, творѧ̀ 307, твора́ще 76).
тво́рецъ, тво́рца 138, тво́рцѫ 218 (творе́цъ, творца̀ 301, творцѫ̀).
ѡ̑ те́бе 103. 104. 254. 544. 558². 566, ѡ̑ тебѣ̀ 442, те́бѣ D¹ 427. 525. 528, тебѣ́ 548 (ѡ̑ тебѣ̀ 69. 104. 119. 131. 157. 253. 259, к тебѣ́ 60. 105. 115).
те́лцѧ Ac¹ 128 (телцы́ Ac³ 287).
теплота̀ 188, теплотѫ̀ 187.
къ тишинѣ́ 166. 317 (къ тишинѣ́).
тогда̀ 232. 380 (тогда̀ 287).
тра́пеза 92, тра́пезы 172, тра́пезѣ 206. 270, тра́пезѫ 53. 56. 95. 181. 192, тра́пезою 54. 82, на тра́пезѣ 87 (тра́пеза, тра́пезы 244. 286 298. тра́пезѣ 277. 291, тра́пезѫ 172. 209 210. 211. 241. 281, тра́пезою 172 210 228. 239. 246. 317, к тра́пезѣ 92. 97. 232).
требоу́етъ 464, требѫ́ютъ 43, требоу́ющой 453 (тре́бѫетъ, тре́бѫющихъ 111. тре́бѫющой 82).
трѡма̀ 97. 151 (трема̀ 313, тре́ми 231, тремѝ 233)
трѡпа́р, трѡпарѣ 87, тропа́рей 467, D³ тропа́ремъ 88 (тропа́рь 231, тропарю̀ 231. 234).
тѵ̀пографѣ 569.
ѹ̑кри́вый 515 (ѹ̑кри́вый).
ѹ̑готовле́нно 459 (ѹ̑гото́вленно).
ѹ̑же 537 і ѹ̑жѣ.
ѫ̀краси́лъ 348, ѫ̀краси́вый 90. 248, ѹ̑краси 10 (ѹ̑краси 174).
ѹ̑мнѫ́житъ 473, imprt. ѹ̑мнежи 462² (ѹ̑мнѣ́жи 93).
ѫ̀мо́лчитъ 273 (ѹ̑молчи́тъ).
ѹ̑покои́вый 549 (ѹ̑покои́вый 109).
ѹ̑праздни́вый 524 (ѹ̑праздни́вый 257).
ѫ̀скорѝ imprt. 218.

оу҃слышѝ imprt. 89, оу҃слы́ши 440. 450. 455. 546 (оу҃слы́шати 86, оу҃слы́ши 65. 80. 153. 234. 247. 248, оу҃слы́шимъ 145. 246).

оу҃снемъ 547 (оу҃снемъ 108)

ѕспе́нїе 517.

оу҃ста 55. 70. 207. 229. 238. 532. 543. 413, D³ оу҃стомъ 378, Ab³ оу҃сты 169. 289. 328. 293 (оу҃ста̀ 104. 211. 213, ко ѕстѣхъ 171 б). В укр. стародруках звичайно оу҃ста̀

оу҃стнѣ 55. 70. 227. 229. 238. 358, ѕ҃стенъ 348, оу҃стнамъ 198, A³ оу҃стна 203, ѕ҃стны 392, ѕ҃стнахъ 378, також: ѕстнѣ 198, оу҃стна́мъ 200, оу҃стна́ми 216 (ѕстнѣ 211).

оу҃тѣша́ти 528, оу҃тѣшѝ 319, оу҃тишѝ 327.

оу҃тѣши́тель 192, V¹ ѕтѣши́телю 55 (оу҃тѣшителю 210)

оу҃ченикъ, оу҃ченика 508, D³ оу҃ченикомъ 300. 301. 425. 515. 517, оу҃ченикы 516 (оу҃ченикъ, оу҃ченика̀, D³ оу҃ченико́мъ 313).

оу҃чини́тъ 523 (оу҃чини́тъ 257).

ѕ҃чиши 217.

оу҃щедрѝ imprt. 57. 498. 499². 500⁴. (оу҃ще́дри).

фели́нъ 128 (фели́нъ 179).

хвала, хва́лы 16. 47, хва́лѕ 55. 70 193. 229. 238 51[illegible], A³ хва́лы 285 (хвала̀, хва́лы 180. 203, хва́лѕ 211. 214).

хвали́ти 544, хва́лимъ 218, хва́лятъ 484. 514. хва́лѧщаѧ 393, хва́лѧщихъ 560 (хва́литъ 145, хва́лимъ 60, хва́лятъ 149, хва́лѧщимъ 121).

ходата́нце V¹ 218 (ходата́нце).

ца́рю, ца́рю V¹ 117. 177. 534 (царю̀).

царствова́ти 166. 316. царствѹ́ющихъ 274 (ца́рствовати)

цвѣтнѹ́ю 511 (цвѣтнѹ́ю).

церква́мъ 324. 546, въ церква́хъ 17. 169.

часъ, ча́са 557, при ча́сѣ 223, по часѣ 429. 492, на часѣ 499⁴, часѹ́ 499, по ча́сѣхъ 502. 503². 504 (часа̀ 119).

ча́сть, G³ ча́стїй 65.

ча́стки Ac³ 200 (ча́стица, ча́стицы 191 б. 194, ча́стицѕ 165. 189 б. 190. 190 б². 191-193. 194². 194 б-198, ча́стици Ac³ 196 б. 198).

чл҃колю́бивъ 455, 538 (человѣколюби́въ).

чемѕ 213.

че́стный, о҆ че́стнѣмъ 71. 74. 165 (честны́й чт҃на́гѡ 78². 88. 116. 189 б. 190, о҆ чт҃нѣмъ 69. 157. 217, чт҃нѹ́ю 278 319, чт҃но́ю 182, честно́е 107. 195 б. 319, чт҃ны́хъ 88. 205).

четыре́хъ 461; в укр. стародруках часто четы́рехъ, четы́ремъ.

чи́нъ, по чи́нѕ 337 і по чинѕ 234. 339, чи́ны N³ 27. 83, чи́нѡвъ 66. 185 (чи́ны Ac³ 229).

чи́сло 554 (числ҃о̀ 115).

въ чи́стотѣ 165 (въ чистотѣ).

чю́дства 392.

чюдеса̀ 360, чю́деса Ac³ 528.

ше́стый, ше́стаа 554, ше́стѹю 32. 38, к ше́стѣй 67, ше́стымъ 500 (ше́стый, ше́стѹю 193).

шествова́ти 528, шествѹ́ющихъ 169, шествѹ́ющимъ 179 (ше́ствовати).

шедрѡта̀, шедрѡты 102, G³ ше́дрѡтъ 534. 535. 550. 55[illegible]. 553. 561, D³ шедрѡта́мъ 111. 487, Ab³ шедрѡта́ми 135. 179. 280. 326. 335. 407. 449. 482. 563, Ac³ шедроты 368 і шедрѡ́ты 75. 241. 254, і ше́дрѡты 383. 544, о҆ шедрѡ́тахъ 265 (G³ шедрѡ́тъ 111. 112, D³ шедрѡ́тамъ 104. 268, Ac³ шедрѡ́ты 113. 223. 259, Ab³ шедрѡ́тами 78. 114. 127. 147. 296).

ѣвестѣ́ннѣ 64 (ѣвствиннѣ).

ѣвле́нныхъ 145² (ѣвле́нныхъ 308²).

ѣди́те 150.

ѣремъ 257 (ѣре́мъ).

ѣстѣ 302 (ѣсте).

Ѳо́мѕ 515 (Ѳомѕ).

Ѳѡ́миноу҃ 515 (Ѳомиѕ).

ѧ҆ѵмі́амъ (*θυμίαμα*) 95, съ ѧ҆ѵмі́амомъ 121. 159. 231. 367 (ѧ҆ѵмїа́мъ 241).

V.

Розмір сербського й польського впливу в українськім наголосі.

В Словнику наголосів Служебника 1604 року безумовно єсть певне число й таких наголосів, що повстали під сербським впливом. Правописний сербський вплив був дуже сильним на Україні з кінця XIV-го віку починаючи; від того часу сунули до нас найріжніщі сербські тексти богослужбових та інших книжок; ці книжки уважно переписувалися в нас, — і дуже часто з сербським наголосом. Сербський спосіб розставлення наголосних значків панував у нас в рукописах XV—XVII віків; а до того треба додати, що спосіб цей був такий складний, що тепер лише досвідне око може в них вірно орієнтуватися.

Але ця складна сербська система зазначування наголосів не перейшла до наших тогочасних друкованих книжок. Получається для того часу цікаве явище: рукописні книги звичайно дуже часто мають розставлений наголос по сербській системі; це розставлення звичайно дуже недбале, що зменшує вартість рукописів для вивчення нашого наголосу. Зовсім не те бачимо в книжках друкованих: по всьому знати, що вже перші друкарі надзвичайно пильнували, щоби вірно розставити в своїх виданнях знаки наголосу, при тому вони вже не вносять до друкованих книжок сербської системи, — від неї тут знаходимо тільки невеличкі залишки, — вони розставляють наголоси лише так, як вимагала їх власна вимова.

Не виключено, що в руках стрятинських вчених був також і якійсь сербський текст; впливом цього тексту можна пояснити, скажемо, такі наголоси Служебника 1604 р.: вéртепъ, грѣ́ха, вѣ́ком, жи́вый, покóрити, посóбити, пости́дниш, пѣ́ть — поу́тѫ, пѣ́вецъ, срéда, стрáна, сж́бота і др. Правда, частина цих наголосів дуже часта по всіх наших стародруках, напр. стрáна, пѣ́вци, срéда, а це вже показує не на припадковий характер їхнього входження до Служебника 1604 року.

Але цікавіщі ті форми наголосу Служебника 1604 р., що однакові з такими саме сербськими, і що живуть ще й досі або в українській живій мові, або в українській церковній вимові; такими словами будуть: а̃минь, безáконїе, бéсѣда, бéсѣдовати, бóлѣзнь, бы́тїе, врáта, врáча, глáва, гóрѣ, гѹ́ба, дéсный, ѡ̃дéснѹ, зáконъ, зáконный, жи́тїе, зéмный, и̃ный, кóнецъ, кóпїе, лéгко, ли́ста, мóрскїй, нáродъ, о̃вча, о̃лтаръ, плóда, плóдѣ, покáзѣетъ, понéдѣлникъ, посрáмиши, пóста, прóшенїе, слѹ́женїе, сж́домъ, твóрецъ оу́ченикъ, шéстый і др.

Коли повстали в нашій мові подібні наголоси? Думаю, що в дуже давню добу; підставою для такої думки служить мені те, що подібний наголос надзвичайно поширений по всіх наших рукописах і стародруках та

в живій українській вимові як західній, так і східній. Ця поширенність такого наголосу відкидає думку про сербський новочасний вплив, — подібні форми наголосу повстали в нас найпевніше мабуть ще в той час, коли наша стичність з південними словянами була блищою, може ще до переходу їхнього на той бік Дунаю.

А може такі форми, як зáконъ, нáродъ і т. п. повстали під впливом польським? Таку думку я відкидаю через те, по-перше, що наголос зáконъ, нáродъ знають українські памятки XV-го віку, коли польський вплив на нашу вимову не був ще сильним; по-друге, вимова зáкон, зáконний, нáрод, нáродний сьогодні поширена по всіх західно-українських землях, поширена серед простого народу; а польський вплив на нашу мову ніколи не був таким сильним, щоби так міцно захопити величезні простори нашого селянства; вплив цей захоплював переважно інтелігентські верстви українського народу, а до сіл наших доходив в дуже обмеженім розмірі.

Грунт до закохання накорінним наголосом повстав в українській мові ще в доісторичну добу, — разом з таким же наголосом в мові сербській. Західно-українські форми, як прóшу, нóшу, хóджу, пúшу, кáжу, рóблю, лю́блю, сúджу, свúщу, пáлю, кóшу, дýшу, впáду, мóлю, пíду, вóжу, вóзьму і сотні подібних, на мою думку, повстали в нашій мові дуже давно, — бож тепер терен поширення такої вимови серед селянства надзвичайно великий; цікаво, що церковна вимова подібних форм не вживала і ми їх майже не знаходимо в наших стародруках. Так само давні форми, як прóшення, чúтання, бáжання, слýження, спáсення, лякання, що так поширені й тепер в живій західно-українській мові і що потроху, під впливом аналогії дієслів на *-úти*, *-áти* переходять на служéння (служíння), читáння і т. п. Форми типу прóшення звичайні в наших памятках XV-XVI в.

Наприкінці зазначу, що старий український церковний наголос, подібний до наголосу Служебника 1604-го року, стихійно живе й тепер по багатьох місцях Галичини. Під великим московським впливом ще з другої половини XVIII-го віку в Галичині почали в друкованих богослужбових книжках розставляти московські наголоси, думаючи в вірячі, ніби вони „ліпші", „правдиво словянські". Ці нові наголоси вводилися до церковних видань дуже поволі, аж поки на останку московські наголоси таки взяли гору над своїми: сьогодні в Галичині вже зовсім нема богослужбових книжок з своїми споконвічними українськими наголосами, — замість них панує там наголос чужий, московський.

Але стара українська церковна вимова з традиції, стихійно таки лишилася в Галичині аж до сьогодні. На Великій Україні ще з 1720 року рішуче наказано триматися московського наголосу, а за вживання свого

українського почали суворо карати; цього примусу не знала Галичина, і тому з традиції почуєте тут давній церковний наголос ще й тепер, особливо в читаннях дяків. В ріжних містах Галичини, особливо по церквах Косівщини, я чув таку ще давню українську вимову, яку звичайно знаходимо і в наших стародруках:

а́мінь	ді́лати	молитва́ми	своє́го
бе́сіда	е́слй	на́род	своє́мѣ
бе́сідѣвати	жи́тіе	невиди́мий	своє́м
билй	за́кон	от не́м	се́дмий
било	за́конний	от не́го	сіе, сім, сію
би́тіе	зе́мний	к не́мѣ	славни́мий
божестве́нний	зі́ло	не́пріятель	славні́йшѣю
бѣдѣщий	зло́ба	обрадова́ннам	слиша́ніе
види́мий	ізбави́тель	обріза́ніе	сподоби́тисм
вірова́ти	ізволи́вий	оде́снѣю	сподобй
вірова́л	імѧ	о́лтар	твоє́го
вра́та	і́ний	ослабй	твоє́м
вра́гѣ V¹	іно́ческий	о́смий	твоє́мѣ
все́гда	ісповіда́ніе	оставй	твóрець
вторий	ісповіда́ю	пасти́рський	трѣдом
вчера	ісповіда́тсм	плава́ющих	стіши́тель
глаголá́ти	ко́піе	пло́да	щедрй
глаголю́	лѣчі	Госп. помолі́мсм	хвала
глаголе́ши	люба́щій	похвала	Хри́сте V¹
глаголáхѣ	малий	пречéстний	царствова́ти
го́рі	Ма́ріѧ	ѕ Г. просі́м	царствѣю
Го́сподь	моє́го	проповіда́ти	ца́рю V¹
Господе́ві	моє́мѣ	пѣтешествѣющих	чéстний
дарѣй	от ме́не	работа́ти	ше́стий
де́сний	множество	к Римля́ном	щедрота́ми
діла́тель			

Такі самі наголоси, але в меншім числі, я чув і в деяких церквах велико-українського Поділля від старих священників; а на Київщині подібні наголоси я часто чував від лірників, що співали старі українські кантати; ці самі наголоси панують і в колядках в багатьох місцях Правобереіжжа.

Львів, 23. I. 1926

0,93 (1986)

РЛ 4385 У

ВИДАВНИЦТВО ЧСВВ. у ЖОВКВІ
поручає отсі свої видання:

„Записки ЧСВВ.“ Т. І. вип. 1 . . . . . злп. 10.—
„ „ Т. І. вип. 2-3 . . . . . „ 15·—
Д-р В. Щурат. Довкола намогильного каменя Івана Федорова „ —·30
М. Возняк. З поля української духовної вірші . . . . . „ 1·—
Проф. І. Огієнко. Український наголос на початку XVII-го віку „ —·50
Д-р Яр. Гординський. Рукописи монастиря св. Онуфрія у Львові (в друку).

БІБЛІОТЕКА „ЗАПИСОК ЧИНУ СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛ“.
Ч. 3.

Проф. Іван Огієнко

Український наголос на початку XVII-го віку

2

Накладом Видавництва ЧСВВ. у Жовкві — 1926